

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

JANUAR 1987 NUMMER 1

Indhold

P. Diedrichsen: En alsisk gartner i kongens tjeneste	1
Helge Haystrup: Ebeling'er på Als og Sundevad	8
Mindretalsmuseer – nogle planer og ideer	15
Hans W. Hansen: Sydslesvigs Museumsforening	15
Günter Weitling: Det tyske mindretals planer om oprettelse af et »Hus for tysk historie og kultur i Nordslesvig«	18
Det sker – på de nordslesvigske museer	21
Lokalhistorie – netop nu	
De lokalhistoriske årsskrifter, ved Henrik Fangel	23
Bognyt	28
Grænselandsdagbog	30

Ny bog om reformationen i Sønderjylland

Historisk Samfund for Sønderjylland udsendte kort før jul

H. V. Gregersen: **Reformationen i Sønderjylland.**

Indbundet og illustreret, 260 sider.

Medlemspris: kr. 98,- (excl. forsendelse), i boghandlen kr. 148,-.

Forløbet af reformationen i Sønderjylland er et eksempel på, at denne landsdels historie ikke er lokalhistorie i almindelig forstand. Her fulgtes nemlig helt andre veje end i det øvrige Danmark, idet Haderslev allerede i 1525 blev et centrum for en evangelisk-luthersk fyrstekirke. Derfor bærer Haderslev med rette tilnavnet »Nordens Wittenberg«.

Da virkningerne af reformationen – kirkeligt, sprogligt, nationalt – spores den dag i dag i Sønderjylland, handler bogen om et meget centralt emne i landsdelens historie. Bogen, der udsendes i 450-året for reformationens indførelse i Danmark, henvender sig til en bred historisk interesseret læserkreds. Fremstillingen er kronologisk, og vanskelige begreber og udtryk er forklaret, ligesom der er fyldige oplysninger om personer og forhold udenfor Sønderjylland.

Takket være økonomisk støtte fra fonds o.lign. er det muligt at udsende denne omhyggeligt illustrerede, indbundne bog til en medlemspris af kun 98 kr.

Bogen kan bestilles hos Historisk Samfund for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 04 62 46 83.

Bliv medlem af Historisk Samfund for Sønderjylland!

Sønderjysk Månedsskrift udgives af Historisk Samfund i frit abonnement, men er man medlem af foreningen, får man også Sønderjyske Årbøger, en bog på ca. 300 sider, der indeholder historiske artikler, anmeldelser, bognyt, nyt fra museer, lokalhistoriske arkiver og foreninger i Sønderjylland o.m.a.

Men Historisk Samfund har også mange andre gode tilbud til sine medlemmer, bl.a. foredrag og egnsvandring samt andre bøger af historisk indhold. Medlemmerne får naturligvis disse bøger til en særlig favorabel pris.

Det betaler sig at være medlem af Historisk Samfund for Sønderjylland. Det koster kun 75 kr. om året. Medlemskab kan tegnes i sekretariatet, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 04 62 46 83.

Sønderjysk Månedsskrift indtales på bånd, der kan lånes på biblioteket.

Sønderjysk Månedsskrift

udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland, men alle kan tegne abonnement, uanset om man er medlem eller ej.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT koster 95 kroner årlig (incl. moms og forsendelsesomkostninger). Enkeltnumre kan købes for 10 kr. stykket.

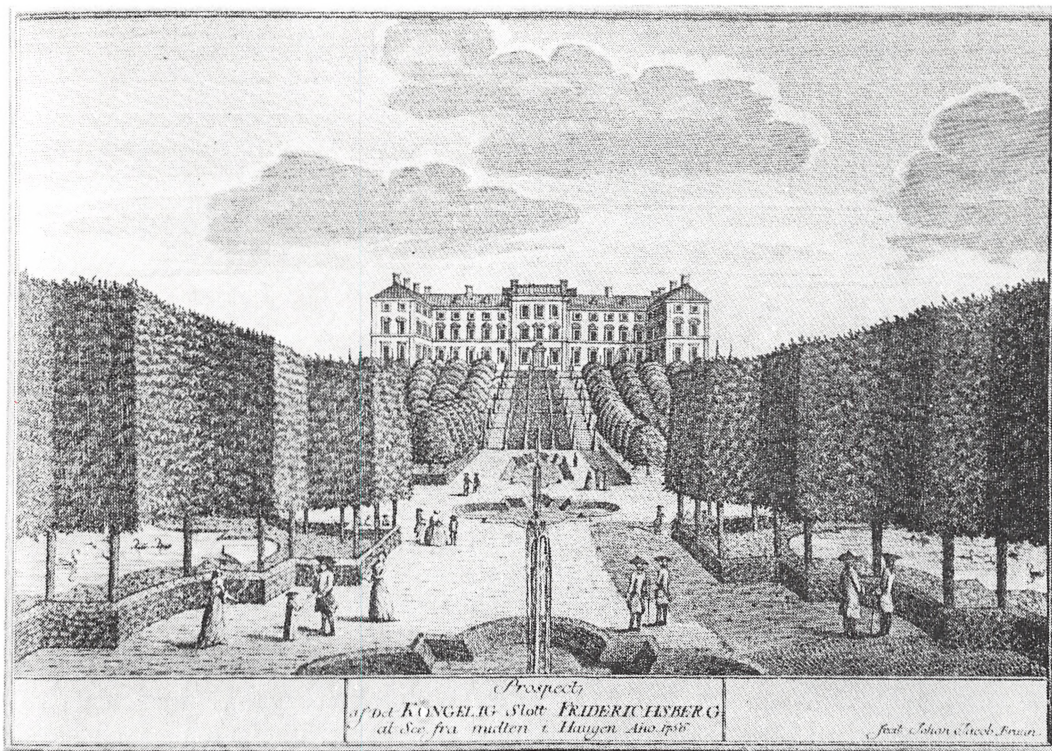
SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT kan bestilles hos Historisk Samfunds ekspedition, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. (04) 62 46 83, daglig kl. 9-16 (ikke lørdag), hvor også gratis prøvehæfter kan rekvireres.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFTs redaktion:

Inge Adriansen, Museet på Sønderborg slot, 6400 Sønderborg,

Steen W. Andersen, Haderslev Museum, 6100 Haderslev,

Henrik Fangel (ansv.), Institut for sønderjysk lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 04 62 58 60.

Frederiksberg Slot set fra haven. Stik 1756 af J. J. Bruun.

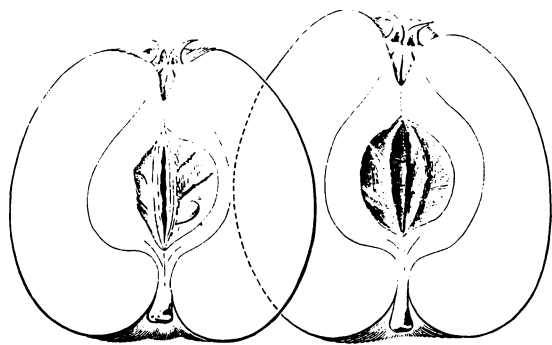
En alsisk gartner i kongens tjeneste

Christian Frands Schmidt fra Notmark

Af P. DIEDRICHSEN

Den frugtbare ø Als har fostret mange gartnere, som har nydt anseelse i vide kredse. Blandt de mest kendte er Peter Voetmann, der grundlagde en af Danmarks første planteskoler i Sønderborg i 1695, og P. C. Matthiesen fra Ulkebølskov. Den sidstnævnte udgav 1913–24 et fremragende værk »Dansk Frugt« med beskrivelse af alle danske frugtsorter. Her beretter nu afdøde lærer P. Diedrichsen, Notmark, om en tredie gartner fra Als, C. P. Schmidt (1734–1838).

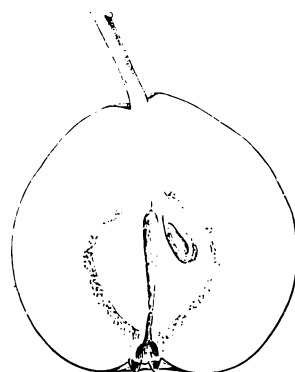
Christian Frands Schmidt, generalinspektør over de kongelige haver, fødtes i den lille landsby Helved i Notmark sogn i 1734. Han var søn af Johann Schmidt og Anna Dorothea. Om barndomshjemmet vides meget lidt, bortset fra at moderen var ud af den berømte gartnerslægt Voetmann, der også stammede fra Notmark. I 14-års alderen kom han i gartnerlære; hvor vides ikke, det kan have været i Helved, hvor der fra gammel tid altid har været en del frugtavl, men det kan også

Maren Nisses Æble. Det var i slutningen af forrige århundrede udbredt i det nordlige Sønderjylland, i Sydøstjylland og på Nordfyn. Det har frisk smag, modner tidligt og kan opbevares længe.

have været i den voetmannske have i Sønderborg, der var en af Danmarks første planteskoler, og hvor hovedvægten lå på forædling af frugttræer.

Vort kendskab til Christian Frands Schmidt stammer især fra en bog, han har udgivet i 1793, »Hauge og Træfrugtdyrkingen«. Her fortæller han, hvorledes planteskole-arbejdet livet igennem har haft hans store interesse. Så snart han på egen hånd var trådt ud i verden, blev det bestandig hans lod at lave nye anlæg og forbedringer; men man gav ham aldrig tid til at opelske de fornødne træer og planter. Han beklagede, at man til brug i danske frugthaver var nødt til at indforskrive træer og planter fra fremmede lande. Det skammede han sig over, og det er med uvilje, han fik tilsendt sådanne varer fra Berlin, Leipzig, Hannover, Braunschweig, Hamborg, Lübeck, Holland, England og Skotland. Han var kun tilfreds med de engelske varer, for herfra fik han de rigtige sorter efter de anførte navne, og det anså han for hovedsagen. De andre steder blev han ofte narret.

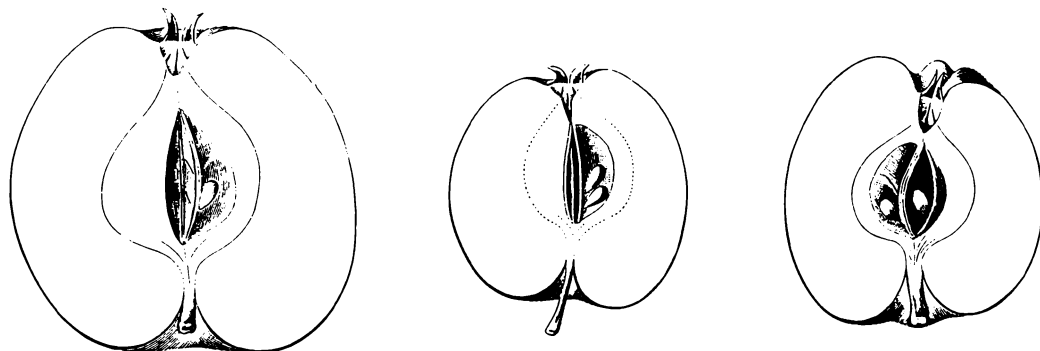

Huholtpæren stammer fra en gård i Huholt i Ulkebøl sogn. Det er en ret fast saftig, og sødt krydret pære, brugelig som bordfrugt og fortrinlig som kompotfrugt. Modningstid marts-april.

Slotsforvalter på Frederiksberg.

I en alder af 33 år blev han i 1767 udnævnt til slotsforvalter på Frederiksberg Slot. Her bestilte han engang et sortiment på 40 unge pæretæer til plantning i slotshaven. De prangede med prægtige navne på papiret, men da frugten viste sig, faldt hele sortimentet ned til kun syv sorter, deriblandt to, som overhovedet ikke fandtes i nogen frugtfortegnelse. Det harmede ham således at blive taget ved næsen, »at være underet saa skammeligt fremmed Aag«, for han var en færdrelandssindet mand. Derfor indsendte han et forslag til Kong Christian VII om oprettelse af en planteskole for frugttræer ved Frederiksberg Slot.

Det gik dog ikke så hurtigt og glat, som han troede. Der skulle først ryddes adskillige hindringer af vejen, og der gik flere år, hvor han måtte nøjes med at vente og ønske. I 1775 fik han følgende svar, dateret Christiansborg den 26. maj 1775: »Hans Kongel. Majest. haver allernaadigst approberet en Træskoles Anlæg ved Friderichsberg Slot efter det af Hr. Slotsforvalter Schmidt under 12. April a.c. indgivne overslag af beløb 974 Rdl. 1 mk., hvorefter Hr. Slotsforvalteren altså med

Miangæblet er fremavlet i landsbyen Miang på Als. Det har en lysegul hud, hvor solsiden er smuk karmoisinrød, fuld af lange striber. Duften er kraftig og ædel. – I midten Karen Hanses æble. Sorten hører hjemme i Hejsager i Halk sogn syd for Haderslev. Modertræet har sikkert været en rød vinter pigeon. Modningstid om vinteren, det er en god og smuk bordfrugt. – Stødageræble er fra gården Stødager i Ulkebøl sogn. Det er et lille, meget smukt æble med en hvidlig, gul hud, delvis dækket af purpurrødt. Modningstid fra oktober til jul God både som bord-, handels- og køkkenfrugt.

Arbejdet ville lade begynde, da det videre desangaaende Dem nærmere skal blive tilkjendegivet.«

Planteskolen ved Frederiksberg Slot.

Så tog han fat på at anlægge denne planteskole, der fra hans side også var tænkt som et middel til fremme af frugtavlens blandt landboerne. De ledende i landet var i disse år meget optaget af landbefolkningens forhold, der trængte til forbedring, så dens økonomiske forhold kunne bedres. Schmidt har sikkert været optaget af den tanke, at også frugtavlens kunne tjene dertil.

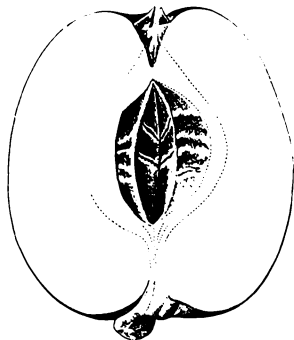
Anlægget af planteskolen havde så stor fremgang, at han i efteråret 1779 kunne påbegynde en udlevering af træer til bønder og andre landmænd på Sjælland. Årsagen til den hurtige vækst må have været, at han et par år i forvejen havde udsået frugtkærner, hvoraf der opvoksede vilde stammer, som han så forædlede, ellers ville den første udlevering næppe have fundet sted så tidlig.

Planteskolen voksede i de kommende år i den grad, at han indtil slutningen af 1785 havde afgivet over 20.000 stk. frugt-

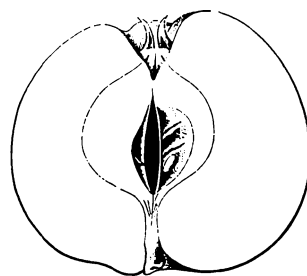
træer gratis til plantning for kongens regning i bøndernes haver i København, Hørsholm, Frederiksborg og Kronborg amter. I begyndelsen kneb det meget at få bønderne overtalt til at modtage disse unge frugttræer og tillade, at de blev plantet i deres haver. De var fulde af mistillid til alt dette nye; de troede, at de skulle betale skat af dem. Schmidt var meget skuffet over bøndernes holdning og kunne slet ikke forstå det. Han vidste jo, at regeringen ihærdigt arbejder »for denne Borgerklasses Velstands Forbedring«, som han udtrykker det i sine erindringer.

Oprettelse af kgl. planteskoler i Slesvig og Holsten.

Imidlertid begyndte Schmidts arbejde med at virke for frugtavlens fremme at vække opmærksomhed hos regeringen. Den søgte ved alle lejligheder at hjælpe og støtte ham. Regeringen sendte ham ofte til de allerede nævnte amter på Sjælland i den hensigt at arbejde videre med frugtavlens udbredelse. Under 12. januar 1782 fik han gennem en kgl. befaling at vide, at han skulle gøre en rejse ikke blot i kongeriget, men også i hertugdømmerne, for ved

Alsisk citronæble er en art, der nu er ved helt at forsvinde, og det må beklages, da sorten er god. Det har gult saftigt kød og kraftig, let krydret vinsyrlig smag. Fortrinlig køkkenfrugt, modningstid oktober til jul.

Volsk krigsæble er meget gammelt på Als og beskrives i 1784 af gartner Voetmann. Baggrunden for navnet kendes ikke. Glinsende grønlig gul hud, i solsiden dækket af matrød. Saftig vinagtig smag uden særlig aroma. God handels- og køkkenfrugt.

de kongelige slotte og haver at udfinde pladser til anlæg af planteskoler og frø-avl.

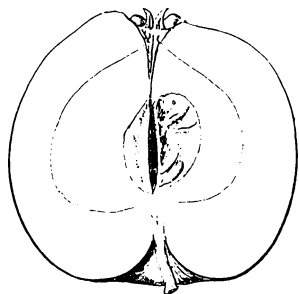
Han tiltrådte rejsen i maj 1782 og kom hjem igen efter fire måneder. En følge af denne rejse blev, at der efter hans plan skulle anlægges planteskoler i og ved de kongelige haver i Kiel, Travendal og Reinbeck i Holsten, i Husum og Lyksborg i Sønderjylland og endelig i Odense. Den planteskole, som Schmidt havde oprettet ved Frederiksberg Slot, skulle være moder til de øvrige planteskoler af den art i monarkiet.

Generalinspektør for de kgl. haver.

Kongen og regeringen synes at have været tilfreds med udfaldet af hans rejse og konsekvensen af den. Gennem det kgl. Rentekammer modtog Schmidt to måneder efter hjemkomsten i november i 1782, en skrivelse, hvor der bl.a. hedder: »Vores Slotsforvalter Schmidt ville Vi, efter hans Ansøgning, og paa det at han med destomeere Nytte kan bruges udi andre ham anbefalede forretninger, allernaadigst have for Fremtiden fritagen for den daglige Paatagning af Friderichsberg Slotshauge

og de dertil hørende Detailforretninger, hvorimod han, med Navn af General-inspektør over vor Hauge-Plantager, fremdeeles skal vedblive saavel Overtilsynet og Bestyrelsen af bemeldte Hauge, som den ham anbefalede særdeles Bestyrelse af Plantagerne udi denne og andre vor Hauger saa og vore Bønders og andre Hauger, til hvilke frugttræer ere eller herefter videre blive uddelte, lige som han iøvrigt bliver pligtig at lade sig bruge udi hvilke andre Forretninger af samme Slags, Vi nu eller i Tiden kunne finde for godt at anbefale ham«.

Med sine 48 år var han nu nået højt til tops i kongens tjenste, og man skulle tro, at han ville bevare den post til op i sin høje alderdom. Men han fik ikke megen glæde af denne udnævnelse, Hvad der skete efter udnævnelserne, står ikke ganske klart. Selv mente han, at denne udnævnelse, der i sig selv ikke var fornærmende over for hans kolleger, men velgørende i sin hensigt for hele landet, blev en kilde til misundelse, chikaner, hemmelige efterstræbelser og mange deraf følgende genvordigheder. Det gjorde heller ikke sagen bedre, at Det Kgl. Landhusholdningsselskab året før

Jagtæble fra Als kendes bl.a. fra nogle ældgamle træer i Mommærk. Det er et næsten rundt æble med mørkegul hud med røde striber og bånd. Kødet er saftigt med en kanelagtig aroma.

havde givet ham en sølvmedalje og 20 Rdl. i belønning for besvarelse af en opgave om de bedste indhegninger om marker, haver og plantager.

Misundelse fører til afsked i nåde.

Denne medgang førte til, at misundelsen bredte sig hos tidligere kolleger, som ikke havde haft samme medvind som Schmidt. Han blev bagtalt, og med sit følsomme sind blev han mere og mere overbevist om, at han ikke kunne udføre sine pligter som generalinspektør, men frygtede efter omstændighederne snarere at skade end at gavne. Efter kun fire års tjeneste på posten som generalinspektør foregreb han sine misunderes efterstræbelser og indgav begæring om afsked fra denne post.

Kongens svar var meget nådigt. Schmidt fik løfte om 600 Rdl. årligt for livstid mod at bistå med råd ved plantning af frugttræer i hertugdømmerne. Desuden fik han overladt kvit og frit 100 tdr. skov i Haderslev amt til oprettelse af en planteskole, og han fik desuden ret til at medtage 2 stk. af alle frugttræer i planteskolen ved Frederiksberg Slotshave. Herved var han sikret sunde modertræer i sin planteskole,

Bodilsæble er et lille fint tidligt høstæble. Det træffes hyppigt i det nordøstlige Sønderjylland og stammer nok fra Haderslevvegnen. Træet bliver kun lille selv på god jord. Frugtbarheden indtræder tidlig og er stor.

og endelig lovede kongen ham skattefrihed for planteskolen, så der var i ordets egentligste forstand tale om en afsked i nåde.

I efteråret 1786 forlod Schmidt med sin familie Frederiksberg slot for at bosætte sig på Nygård i Åstrup sogn ved Haderslev. Fra den tid erindrer han et optrin, han aldrig kunne glemme: For øjnene af sin kongelige fader og i hele hoffets nærværelse trådte Hans kongelige højhed, kronprins Frederik hen til ham, sagde farvel, og spurgte, om han nu var fornøjet med den forandring, der var sket med ham. Af et rørt hjerte og et beklemmt bryst fremkom hans stammende svar, og med tårer i øjnene bevidnede han, at hans hjerte blev blødt, så ofte han tænkte på denne rørende scene.

Planteskolen på Nygård.

I årene fra 1786–93 havde Schmidt travlt med at anlægge sin planteskole, bygge og indrette sin gård og forbedre dens jord. Han har nu fattet nyt mod og håb til fremtiden trods de mange genvordigheder, der mødte ham den sidste tid på Frederiksberg Slot. Han tror atter at kunne

Forslag

til nogle Forbedringer

Hauge- og Træfrugt-Dyrkningen

samt

nyttige inden- og udenlandske

vilde Træers Opelskning

hvorefter

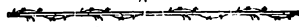
Sommer og Brændemangel kunne forekomme

tilføjet

en Fortegnelse over de Næst Frugtræer og andre nyttige Træer og Buskplanter, som for nærværende Tid findes ved Nyegaard i Nærheden af Haderslev, hvilke overlades Højs Heravende for de vedfattede Priser

af

C. F. Schmidt.

Haderslev, 1793.

Trykt hos Jens Jensen Seneberg.

Afhandling

om

Ændegninger

omkring

Marke, Haver og videre.

af

Christian Frands Schmidt,
General-Inspektør over de Kongel. Haugeplantager.

Belønnet med det Kongel. Landhusholdningsselskabs første Sølvmedaille d. 20 Mdr. i Mønt, i Marts 1781.

Med Kobber.

København, 1800.

Trykt paa Gyldenballe's Forlag,
hos Joh. Anh. Kbielt.

Titelblad til Chr. Fr. Schmidts skrift: »Forslag til nogle forbedringer i Hauge- og Træfrugt-Dyrkningen«, der er en væsentlig kilde til vores viden om Schmidt og hans virke. Skriftet er trykt hos bogtrykker Seneberg i Haderslev i 1793, mens Schmidt havde sin planteskole ved Nygård.

gavne sit fædreland gennem sit arbejde. En udstrakt nytte af sit arbejde venter han dog først på lidt længere sigt, og i bogen »Hauge- og Træfrugtdyrkningen«, som han udgav i 1793, findes en fortegnelse over de frugtsorter, som han opelskede på Nygård. De var efter få år allerede så store, at han kunne tilbyde lysthavende dem. I fortegnelsen nævner han 62 forskellige æblesorter, hver af dem angivet såvel med sit danske, franske, som sit tyske navn og undertiden det hollandske navn. For hver sort følger desuden en kort beskrivelse af frugten, dens modningstid og anvendelse som bord- eller køkkenfrugt. Alle disse mange sorter vidner om et nøje kendskab til de sidenhen mest gængse æblesorter. I Vonsbæk præstegårdshave fandt han engang et æble, han ikke kendte.

Titelbladet til C. F. Schmidts prisbelønnede afhandling fra 1781 om »nyttige, nødvendige og de mindst bekostelige Hegningsmaader«. Schmidts redegørelse var så værdifuld, at Landhusholdningsselskabet lod den udgive 19 år senere, i år 1800.

Da sognepræsten hed Selmer, gav han straks æblet navnet Selmers æble. Af de 62 nævnte æblesorter er der kun få, vi kender i dag. Om Gråsteneræblet, som endnu regnes for en 1. classes frugt, nævner han, at bønderne i Holsten kalder det for Hollandsk æble, og at det også dengang stod i 1. klasse.

Schmidt dyrkede ikke blot æblesorter i sin planteskole, men også andre frugtsorter. Han beskriver 42 forskellige pæresorter, af kirsebær 21, af blommer 16, af fersken 2 og af abrikoser 3. Der var altså nok at vælge imellem, og da han var stærkt interesseret i at få folk til at plante de rette frugttræer, så lod han dem vide, at han helst opelskede halvstammede og lavstammede sorter, fordi de højstammede efter hans mening ikke var tjenlige i

vort klima. Lavstammede rådede han Vesteregns folk til at plante, halvstammede, hvor skoven kunne give læ, og højstammede var kun til folk i byerne.

Schmidts planteskole bestod ikke blot af frugttræer, men han opelskede også en mængde andre træer og buske, klassificerede dem og skrev om deres nytte og anvendelse i den i 1793 udgivne bog. Det drejer sig om ialt over 90 træer og buske.

I 16 år drev han nu Nygård Planteskole. Men 1802 syntes han, at alderen trykkede. Han var da 68 år og solgte nu hele plantagen. Den havde – sammen med de årlige 600 Rdl., som kongen gav ham på livstid – givet ham og familien det daglige brød. Endnu 26 år levede den gamle alsiske gartner, han døde først i 1828 i en alder af 92 år. Mindet om ham lever endnu i de bøger om frugtavl, han skrev til fædrelandets gavn og frugtavlens fremme.

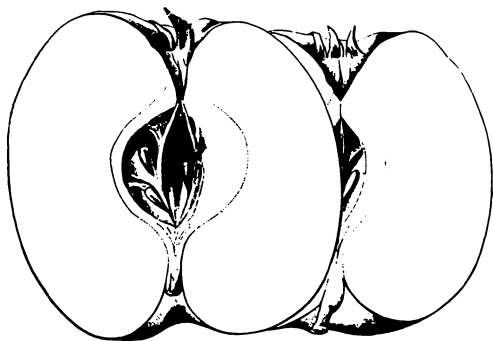
Noter.

Christian Frands Schmidt har udgivet følgende bøger:

Træ- og Brændemangelens Aarsager (1783), Hauge- og Træfrugtdyrkningen (1793), Træmangelen (1799), Indhegninger omkring Haver og Marker (1800). De i teksten anførte citater stammer fra Hauge- og Træfrugtdyrkningen, der tillige er den væsentligste kilde til artiklens oplysninger om Schmidt.

Vedr. alsiske gartnere kan henvises til: Boye Andersen, Bent Clausen og Hans Lind: Alsisk kalender, nr. 5, i serien Alsingergildets Skrifter nr. 11, 1983.

Illustrationer er hentet fra pomologen P. C. Matthiesens trebinds værk »Dansk Frugt« 1913–24. Her er ialt 535 meget anskuelige og smukke illustrationer af dansk frugt, alle tegnet af Matthiesen. I artiklen her er udvalgt nogle eksempler på hans tegninger af sønderjysk frugt.

Gul Gråstener har navn efter Gråsten Slot, hvortil æblet blev indført i begyndelsen af 1700-årene fra Italien. Gartner N. Voetmann indførte den herfra ved podekvist til sin egen frugthave i Sønderborg og gav æblet navnet »Gråstener«. Det har været anset for vor mest værdifulde æble, da det er bordfrugt af fineste art og højt betalt salgsfrugt.

Storegade 13 i Augustenborg med døren, hvis indfatning Christian Rudolf Ebeling skal have skåret. (Privateje).

Ebeling'er på Als og Sundeved.

Af HELGE HAYSTRUP

Studier i vor egen slægt kan føre os vidt omkring, både i tid og sted. Overraskende og ukendte forhold kan dukke op, og interessante mænd og kvinder passere revy. Det oplevede Helge Haystrup, der er præst i Hellevad, også, da han gik igang med et nøjere studium af sin mormors slægt. I det følgende indvier han læserne i de overraskende resultater, hans studier førte til.

For hundrede år siden var familien Ebeling ret udbredt i Sønderjylland, især i Augustenborg, i Gråsten og på Broagerland. Nu er der kun få tilbage af navnet, hvad enhver kan forvisse sig om ved at slå op i en telefonbog. Adskillige nulevende

sønderjyder har dog, ligesom jeg selv, ebelingsk blod i åreerne.

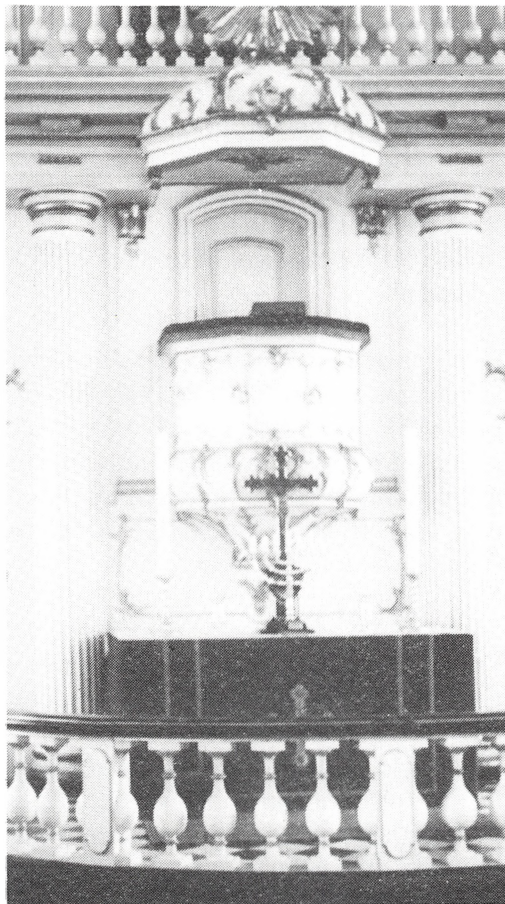
Da familien på mere end en vis har sat sit præg på de steder, hvor den slog sig ned, kan der være grund til kort at fortælle lidt om slægtens levnedsløb i landsdelen og derved bidrage til at gøre en svunden tid levende påny. At Ebeling'erne desuden undervejs blev blandet med kongeligt blod af den gamle oldenborgske stamme, skal søges påvist i den sidste del af min artikel.

Men først nogle blade af familiekrøniken. Slægtens sønderjyske stamfader hed *Christian Rudolf Ebeling*. Han blev født d. 26.

oktober 1730 i Kloster Blankenburg i grevskabet Oldenburg, som i årene 1676 til 1773 hørte under Danmark. Faderen, Heinrich Johann Ebeling, var organist og præceptor d.v.s. lærer ved Kloster Blankenburg, der ved reformationen synes at være blevet omdannet til en skole, således som vi kender der herhjemme i Sorø og Herlufsholm. Det lille grevskab har på denne tid næppe været nogen frugtbar jordbund for kulturelle udfoldelser. Det bedste, et ungt talent kunne gøre, var at udvandre, og tre af de 11 børn, der voksede op i det musikalske, men fattige lærerhjem i Kloster Blankenburg, drog da også nordpå i forventning om at finde lykken i det Danmark, der dengang strakte sig fra Nordkap til Elben.

De unge musikere havde lykken med sig. Den dygtigste blev domorganist og stadsmusikant i Århus, iøvrigt efterfulgt i disse embeder af en søn, hvis fem børn blev præster eller gift med præster. Den øjensynligt mest alsidige af de tre, den nævnte stamfader til slægtens sønderjyske gren, Christian Rudolf Ebeling, slog sig ned ved det lille fyrstehof i Augustenborg, først som kammerlakaj for prins Emil August og senere som lakaj og hofmusikus hos hertug Friedrich Christian.

Udover arbejdet ved hoffet og som musiker var Ebeling en habil billedskærer. Da han som nygift i 1761 flyttede ind i det velbevarede hus i Storegade 13, snittede han den smukke ranke, en »tonestige« kronet med blomster, der omgiver hoveddøren. Desuden skar han det krucifix, der stadig smykker slotskirkens alter. Han var tillige en dygtig instrumentmager, der byggede violiner og celloer til hofkapellet. Allermest udmærkede Ebeling sig dog som slotskirkens første organist. At der i den bevarede fortegnelse fra 1775 over, hvem der skulle sidde hvor i Augustenborg Slotskirke, anvises Ebeling plads på den tredje kirkebænk, viser med al tyde-

Alteret i Augustenborg Slotskirke med krucifixet, skåret af Christian Rudolf Ebeling. (Historiske Samlinger, Aabenraa).

lighed, at han var en anset mand ved hove.

En hofmand skal imidlertid var ung, slank og elegant. Da Ebeling ikke mere var det, skaffede hertugen ham – i 1784 – stillingen som degn og organist ved Ulkebøl kirke. »I degneboligen i Ulkebøl indrettede han et værksted, hvor han byggede violiner og lavede møbler. Han var en flittig biavler og modtog Det kgl. Landhusholdningsselskabs sølvmedaille for en afhandling om biavl. Degn Ebeling bar paryk, blå manchesters jakke og vest, knæbenklæder med sølvspænder og hvide bomuldshoser«, berettes der.

Ebeling synes at have gjort en pedantisk fremtoning. Han beholdt også sit plattyske væsen, hvad der fremgår af hans i familien bevarede daglige bordbøn:

»Gottlof dat wir harrn!
Gottlof dat wir moggen!
Gott lat uns das wol bekamen!
Amen!«

Hans pædagogiske evner har rimeligvis været små. I hvert fald udtrykker biskoppen over Fyns Stift, dr. theol. Tønne Bloch, sig noget reserveret om Ebelings færdigheder som lærer for ungdommen. Som organist var han fortræffelig. Men ved bispens visitats i 1788 anføres noget køligt, at »sognedegnen Christian Rudolph Ebeling katekiserede nogenledes«, og ved visitatsen i 1803, at han »nu er gammel og tunghørig«. Biskoppen er ikke imponeret.

Med sin hustru *Friedericke Louise Sophie Hartwig*, hofskrædderens datter, der omtales som »et arrigt sind, en rigtig rappenskralle, men en særdeles habil husmoder«, havde Ebeling da fået syv børn, hvoraf de fire dog døde som små eller meget unge. Sønnen Albrecht August, der var en habil portrætmaler, døde ugift. Datteren Anna Sophia Elisabeth blev gift med hertuginde Louise Augustas lakaj Tyge Hansen og efterlod sig i hvert fald én søn, senere sognepræst i Skamby Christian C. L. Hansen. For den følgende beretning er imidlertid kun den langt frugtbare ældste søn, Friedrich Ulrich Emile, født i Augustenborg 22. oktober 1761, af interesse.

Friedrich Ulrich Emile Ebeling har vist været noget af en laban i sin ungdom. Han blev tidlig sendt hjemmefra og blev konfirmeret i Hamburg. Bortset fra dette kender vi såre lidt til hans unge år. Et

Friedericke Louise Sophie Ebeling, f. Hartwig, 1731-1818. Foto i privateje efter maleri.

maleri fra broderens hånd, der desværre gik til grunde i 2. verdenskrig, viser Ebeling som en ganske flot fyr, højt til hest og i hertugeligt livré. Har han været en Don Juan? År 1786 lykkedes det ham i hvert fald at fordreje hovedet på den purunge Anna Christina, et 15-årigt overbeskyttet pigebarn med længsel efter livet uden for præstegården. Den unge piges far var nemlig Ulkebøls sognepræst, den lærde og oplyste *Peter Petersen Hoeck*, som i sine første præsteår havde været prædikant på Augustenborg og dér var blevet gift med den navnkundige overinspektør Lars Juul og hustru Anne Cathrine Kirstine Fabers eneste datter Friederica Sophia. Senere havde pastor Hoeck i en halv snes år været

Det unge par, Anna Christina Hoeck, og Friedrich Ulrich Emile Ebeling (1761–1830). Fotos i privateje efter malerier ca. 1790.

sognepræst i Øster Højst, og endelig blev han i 1770 – vel ved hertugens mellemkomst – sognepræst i det langt bedre aflønnede Ulkebøl sogn. Men nu var idyllen ødelagt. Den unge Ebelings kæresteri med præstens eneste overlevende datter havde fået følger. De ulykkelige forældre har nok sørget for at få sendt Anna Christina på »diskret ophold«. I 1787 fødte hun en lille søn, som ved dåben i et landsogn i nærheden af Slesvig, der var meget søgt i den slags amourøse affærer, fik navnet Christian Peter.

Helt kunne skandalen dog ikke dysses ned, og det er nok denne ungdomsforvildelse, der var årsagen til, at pastor Hoecks søskende ved hans død i 1808 nedlagde

indsigelse imod, at boet blev overladt til hans enke og datter alene. Familien ville også have del i arven! der iøvrigt omfattede henimod 700 bøger – en i samtiden enestående bogsamling.

Den unge forfører, degnesønnen, blev til straf dømt til tjeneste ved den kongelige livgarde i København. Efter nogen tid blev han sergeant, men glemte dog ikke Anna Christina – måske hun selv har sørget for, at han ikke glemte hende? – og efter veloverstået militærtjeneste vendte Friedrich Ulrich Emile Ebeling hjem til Als, hvor hertugen forbarmede sig over ham og i 1792 udnævnte ham til livjæger på Augustenborg. Omsider kunne de unge blive gift, og vi finder følgende indførelse i

Ulkebøl sogns vielsesregister: »1792, den 23. november, bleve Friderich Ebeling Degnes Søn her på stedet og min dotter Anne Christine Hoeck, efter forsid erholdte Concession, hjemme i huset ægteviede«.

At pastor Hoeck få år senere blev udnævnt til provst for Als Sønderherred, har sikkert lagt et plaster på sårene. Ligeså at svigersønnen i 1802 blev udnævnt til hertugelig husfoged i Gråsten, en stilling, der svarer til vore dages bygnings- og vejinspektør. Og efter mandens død 1808 flyttede provstinden over til sin datter og svigersøn, hvor hun døde i 1810, 66 år gammel, ifølge Adsbøl kirkebog »af wattersot«.

Den unge husfoged må have været velbegavet og musikalsk, men samtidig noget af en projektmager. Han havde således selv lært sig at tale fransk og skal have spillet så dejligt på Cello, at folk stod stille uden for hans vindue for at lytte til hans spil. Hans var en tid lang teglværksejer og forsøgte sig – uden held – med en tinglasur. Senere var han med ligeså ringe held segllakfabrikant. Ikke underligt, at den rastløst foretagsomme mand tidligt ældedes og led af rystelser, så hans håndskrift på det nærmeste blev ulæselig. Han og Anna Christina fik ialt ti børn, hvoraf dog kun de seks efterlod sig afkom. Fire slog sig ned i eller omkring Gråsten. Det gælder den ældste søn, Christian Peter, der blev skipper og handelsmand, datteren Louise, der blev gift med skovrider Landsperg, Peter, der endte sine dage som skovfoged i Fiskebækskov, og endelig familiens yngste, Julian Eduard, der blev sadelmager i byen og også var noget af en tusindkunstner.

Julian Eduard Ebeling var gift med en lærerdatter fra Avnbøl, Birgitta Magdalena Thomsen, og blandt deres fire børn var min oldefar *Thomas August Ebeling*, Kina-kaptajnen, der i 1864 købte teglværket »Prinzenhof« i Egersund og senere i

Peter Petersen Hoeck, præst i Ulkebøl 1770–1808. Foto i privateje efter maleri ca. 1775 i Ulkebøl kirke.

mange år var skibsmægler og amtsforstander for Skodsbøl amt (m. Egersund) på Broagerland. Hans datter Antonette Birgitte Auguste, min kære mormor, blev stammoder til adskillige nulevende sønderjyder med ebelingsk blod i årerne.

Ikke blot hendes, men alle husfoged Friedrich Ulrich Emile Ebeling og hustru Christina Hoecks efterkommere har imidlertid også kongeblood i deres årer, nemlig gennem Anna Christina, hvis bedstemor, den allerede nævnte Anne Cathrine Kirstine Faber, fra nu af bliver nøglepersonen i min beretning.

Denne Anne Cathrine var nemlig datter af sognepræst for Husby menighed på Fyen, magister Erik Jensen Faber (1684–1715), der havde fået det indbringende embede ved at gifte sig med Metta Sophie, »en slegfreddatter af lensgreve Hannibal Wedell«. Præsteparrets børn var følgelig tiptipoldebørn af kong Christian IV., idet Metta Sophie som sagt var frugten af en illegitim, men almen anerkendt forbindelse mellem Birgitte comtesse Holck til Billesbølle, den noget letlevende enke efter kommandør Gabriel Bille, og kong Christians oldebarn, Hannibal lensgreve Wedell til Wedellsborg.

Sammenhængen er denne: Blandt Christian den Fjerdes mange børn med hans anden hustru Kirstine Munk finder vi en frøken Christiane, født på Haderslevhus 1626 og året efter ophøjet til grevinde af Slesvig Holsten. Kun 16 år gammel blev Christiane viet til Hannibal Sehested, en af Danmarks få store statsmænd, først Norges statsholder og siden hen gesandt til solkongens hof, hvor parrets eneste barn comtesse Christiane Sophie nød livet. Senere skulle hun i sit ægteskab med »den gale greve« Wilhelm Frederik Wedell lære livets mere dystre sider at kende. Hendes søn Hannibal greve Wedell (1660–1708) skejede en del ud i sin ungdom og stod bl.a. i forhold til den omtalte comtesse Holck.

Det udløste en skandale, der må have været et almindeligt samtaleemne på fynske herregårde og præstegårde! I begyndelsen af 1690-erne fødte Birgitte Holck ham så den lille datter, der vist år 1710 blev viet til pastor Erik Faber. Deres første barn blev døbt i januar 1712 i Wedellsborgs kapel (Hannibal Wedells enke holdt barnet over dåben) og meget sigende fik barnet navnet Hannibal Faber. Anne Cathrine Kirstine, der blev født i 1713, var præsteparrets 3. barn.

Erik Faber døde tidligt, og hans enke

giftede sig med efterfølgeren, efter hvis død hun flyttede til Als, til sin datter og svigersøn på Egen kro, Dorthea og Christen Hansen. Her døde hun højt bedaget den 9. januar 1773, 82 år gammel. Skiftet efter hende er bevaret i Als Nørre-Herreds gejstlige Skifteprotokol, og også heraf fremgår det, at hun var Anna Christina Ebeling, født Hoeck's, oldemor.

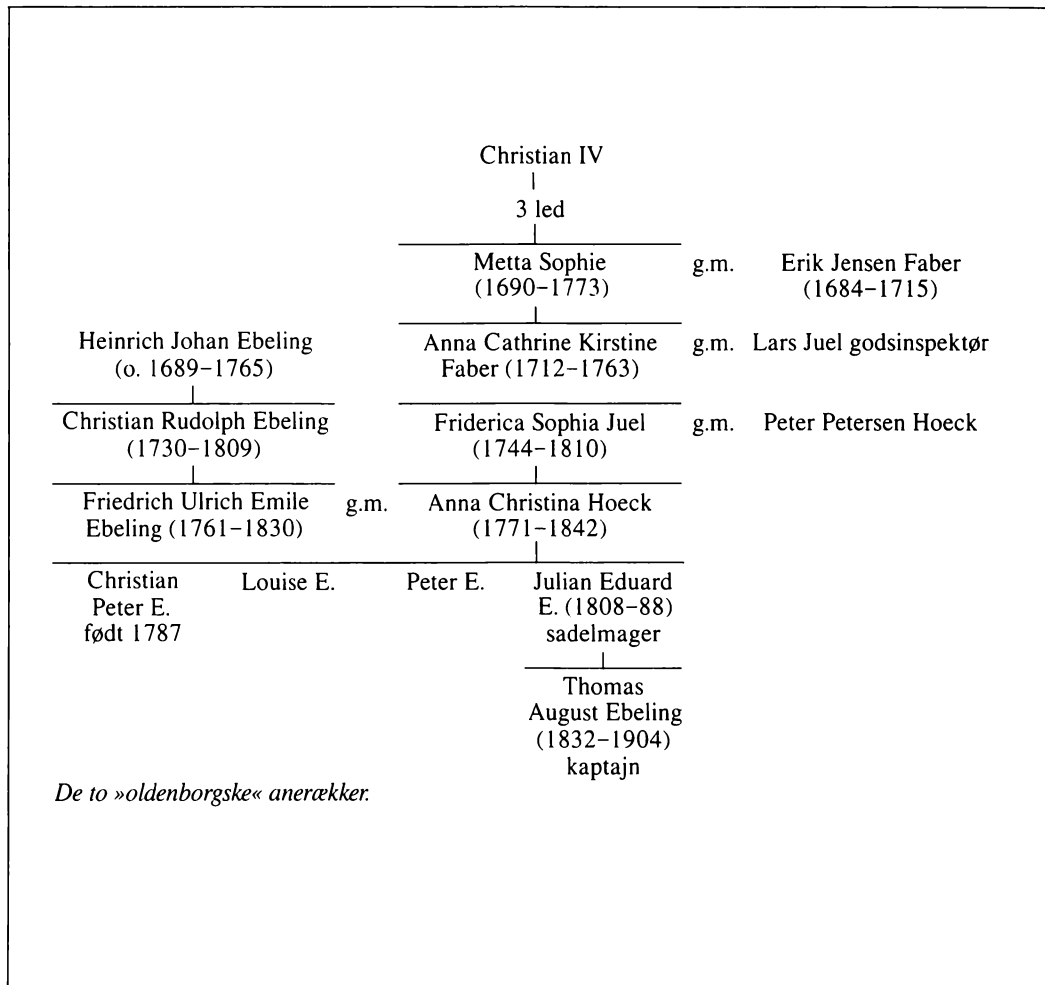

At være »af kongeblod« må ikke tages for andet og mere end et hyggeligt slægts-historisk kuriosum. Det bringer hverken skibsmægleren i Aabenraa, købmanden i Broager, brugsuddeleren i Egersund eller fabrikanten i Sønderborg større omsætning. Og hverken folkepensionisten i Smøl, kontoristen i Broager, hjemmehjælperen i Egersund, arbejdsmanden sammesteds eller præsten i Hellevad får højere løn af den grund. For blot at antyde nogle af de nulevende ebelingske efterkommere. Det er heller ikke så enestående, som mange tror, men bringer en i selskab med både adelige og borgerlige, som vor egen Jomfru Fanny og måske H.C. Andersen. »Det er ganske vist!«

Henvisninger

Mange af oplysningerne i denne artikel er hentet fra en familiehistorie, »Beitrag zur Geschichte der Familie Ebeling«, udarbejdet i 1919 af senatsfysikus i Hamborg, Otto Rautenberg. Oplysningerne her om slægtens sønderjyske stamfaders herkomst og navn er ganske vist forkerte. Først med Friedrich U.E. Ebeling får Rautenberg fast grund under fødderne, da han her kan støtte sig til optegnelser af sin morfar, Friedrich Ebelings barnebarn, godsejer Voigt på Marienhof ved Egerfnørde.

En del oplysninger om Christian Ebeling og hustru Friedericke Louise Sophie Hartwig er meddelt mig af den kendte sønderjyske historiker Max Rasch i brev af 16. aug. 1961.

Om slægtssammenhængen Metta Sophie – Birgitte Holck – Hannibal Wedel og dermed til Christian IV kan gives følgende supplerende oplysninger:

Denne slægtssammenhæng, som tages for givet f. eks. i Claudius Madsen »Grevskabet Wedellsborgs Historie«, 1875, s. 97, og i J. Estrups afh. »Skaføgaard« i Historisk Aarborg for Randers Amt 1920 s. 42, er anført i slægtsregistrene i »Danmarks Adels Aarvog« for familien Holck (1905, 20. årg.) og familien Munk (1925, 40. årg.). Derimod leder man forgæves om oplysninger herom i samtidige kirkebøger (for så vidt som disse stadig er bevaret!). Men den berømte adelshistoriker Torben Klevenfeld nævner i sine på Rigsarkivet bevarede samlinger »Theatrum nobilitatis

Danicæ« ikke blot Metta Sophies høje herkomst, men angiver tillige kilden til denne viden, nemlig den lærde personalhistoriker og sognepræst i Kølstrup på Vestfyen, Anders Samsing. Dennes indberetning lyder således: »Birte boede på Holsegård, blev 2 gange besøvet i sit Enckesæde, først af Christian Vinterfeld, ...siden af gr. Hannibal Wedel, som aflede en Datter med hende, kaldet Mette, hun blev siden gift først med H. Eric Faber i S. Oubye« d.v.s. Sdr. Åby, hvor Husby præstegård ligger. Til overflod har samme Anders Samsing indsendt disse oplysninger til Fyens Stift, som har ladet dem udgive i »Ny kirkehistoriske Samlinger«'s 6. bd. 1872f. Forbindelsen tilbage til Christian IV skulle derved være sikret.

Mindretalsmuseer

– nogle planer og ideer.

I 1985 og 1986 opstod der – uafhængigt af hinanden – inden for både det danske mindretal syd for grænsen og det tyske mindretal nord for grænsen planer om at skabe mindretalsmuseer. Begge steder er der nu stiftet foreninger; hvis formål er at støtte eller drive et museum eller hus, der skal informere om hvert af de to mindretals kultur og historie.

Nedenfor redegør Hans W. Hansen, der er gymnasielærer i Flensborg og formand for Sydslesvigs Museumsforening, og Günter Weitling, der er gymnasielærer i Sønderborg og formand for støtteforeningen »Haus der Deutsche Geschichte und Kultur in Nord-schleswig«, for de to foreningers planer.

Sydslesvigs Museumsforening

Af HANS W. HANSEN

Man kan gisne om, hvorfor det ikke er sket før. Det danske forenings- og institutionslandskab i Sydslesvig rækker jo langt. Mange interesser og sagsområder er dækket ind ved virket af til dels meget »gamle« foreninger og institutioner.

Ideen med og ønsket om at etablere et dansk museumsarbejde i Sydslesvig er nok rundet af flere omstændigheder. En voksende regionalbevidsthed, en genopstået, bred interesse for historiske spørgsmål, nogle unges søgen efter en sydslesvigsk identitet mellem dansk og tysk, og endelig det forhold, at flertallets museumsarbejde har ladet mindretallets eksistens og dansk liv i Sydslesvig tilbage i tiden upåagtet.

Sydslesvigs Museumsforening blev stiftet i september 1985. Sidst i november samme år holdtes den første ordinære generalforsamling, hvor der blev valgt en bestyrelse på ni personer, der stort set omfattede personer, som ikke var blandt initiativtagerne til oprettelsen af foreningen.

I Sydslesvigs Museumsforenings formålsparagraf står: Sydslesvigs Museumsforenings formål er at oprette og drive et

museum i Sydslesvig. Der er påtænkt en afdeling for kulturhistorie og en for kunst. Ved både den stiftende samt den første ordinære generalforsamling kom der fra de fremmødte mange tilskyndelser til bestyrelsen om, hvad og hvordan.

Der skulle endda nogle bestyrelsesmøder til, før bestyrelsen havde fundet frem til fælles fodslag for sagen. Vilde visioner skulle omformes til initiativer, der kan realiseres. Det der satte rigtig skub i tingene, var nok professor Bjarne Stoklunds foredrag på Centralbiblioteket i Flensborg i april 86. I sit foredrag »Et dansk museum i Sydslesvig – tanker til overvejelse«, sagde han blandt andet: Man kan udmærket drive museumsarbejde uden et hus. – Det gav os mod, efter at vi to måneder forud havde måttet erkende, at Hedeby Kro, som da var til salg, ikke kunne erhverves af os. Hvilken forening med bare fire måneder på bagen skulle kunne stampe 12 mill. kroner op af jorden?

Vore ansøgninger om støtte til en række fonde og institutioner havde i mellemtiden givet mulighed for at realisere nogle af de første planer: Kontakt med kyndige mu-

Tönning, den 24. März 1936.

Ich habe erfahren, dass Sie im "Dänischen Verein" Mitglied sind. Es ist mir daher unmöglich, Sie weiterhin in meinem Hause zu beschäftigen.

Heil Hitler!

Postmeister in Tönning.

seumsfolk fra Danmark, etablering af en vandrestilling, indsamling af kulturhistorisk (kulturpolitisk) materiale, ekskursioner for medlemmer, medlemshvervning (annoncer, brochurer m.m.), indkøb af kunst hos dansk-sydslesvigske kunstnere. – Da det skønnedes, at etablering af et museum med genstande ikke var aktuel foreløbig, ser vi i bestyrelsen i første omgang bort fra dette problem. På foreningens generalforsamling i Slesvig den 10. november 1986 vil foreningens første vandrestilling få sin premiere. Den kommer til at omfatte eksempler på, hvad vi i første omgang er interesseret i at bevare for eftertiden. Vi har ikke kunnet finde nogen kort titel for denne udstilling, men den skal vise dokumentarisk materiale om, hvordan skiftende politiske forhold i landsdelen gennem tiderne har indvirket på mennesker, som har været eller er bosat her.

Et par eksempler kan klargøre, hvad vi er interesseret i, og hvad udstillingen omfatter:

- 1) 24. marts 1936 skrev postmesteren i Tönning til fru Brokmann: Ich habe erfahren, dass Sie im »Dänischen Verein« Mitglied sind. Es ist mir daher unmöglich, Sie weiterhin in meinem Hause zu beschäftigen. – Heil Hitler – Prehn – Postmeister.
- 2) Dokumenter, der fortæller om forsøg på fra nazistisk side at forhindre, at en dansk sydslesviger i 1937 kunne erhverve en landbrugsejendom i Stiglundsand. – Citat: ...Ich möchte aber nochmals die Kreisleitung bitten, die Behörden im Kreise Flensburg auf die grosse Gefahr hinzuweisen, wenn hier in unserer Gegend ein Däne angesiedelt wird.... Ich kann mich aber nicht genug darüber wundern, dass diese

Bande sich heutzutage solche Frechheit erlauben, ein Mal haben sie schon ihr Vaterland verraten, ohne dass ihnen 1 Haar gekrümmt wurde.

- 3) Inddragelse af Karl Otto Meyers undervisningstilladelse og udvisningen af Børge Borgå i halvtredserne.
- 4) En dåbsattest fra 1850: Marie Petrine Margaretha Piell, ausser der Ehe erzeugt durch den schwedischen Infanteristen Piell mit der Catharina Diedrichsen. (Hvad skulle den svenske infanterist Piell i Flensborg 1849?)

Nogle vil sikkert advarende indvende, at vi med dette udspil oprenser grøfter mellem dansk og tysk i landsdelen, grøfter, som forlængst er tilkastede.

Dem er vi klart uenige med.

Som sagt i indledningen. Her er et område, som vi ikke kan forvente at vore tyske naboer skal gøre noget ved. Derfor skal vi. For at sætte dem et minde, som gjorde et og andet for, at vi i dag kan leve frit som danske i vor fælles landsdel.

Blandt de ansøgninger om økonomisk hjælp, som vi i begyndelsen af 1986 sendte ud, var der også en til Ny Carlsbergfondet. Det kom der et positivt afslag ud af, forstået på den måde, at fondet ikke kunne støtte vore kulturpolitiske initiativer, men til gengæld foreslog fondets medvirken ved etablering af vores kunstsamling. – Det er så heldigt, at Sydslesvigs danske Kunstforening af Sammenslutnin-

gen af Danske Kunstforeninger har fået til opgave at samle dansk-sydslesvigsk kunst til en vandrestilling i Danmark 1987– 88. Ved udvælgelsen blandt de indsendte værker i det tidlige forår 1987 vil en konsulent fra Ny Carlsbergfondet være til stede for at se, om noget er værdigt til anskaffelse for Sydslesvigsk Museumsforening og på fondets regning.

Dette håndslag er vi lykkelige over, især da det har vist sig vanskeligt at få kulturministerielle bevillinger over grænsen.

Medlemshvervningen har givet pænt resultat. Gennem annoncer i Flensborg Avis og i Grænseforeningens blad »Grænsen« samt ved informationsboder på årsmødepladser og Sydslesvig Festivalen lykkedes det os sidste sommer at fordoble medlemsskaren, så vi i dag har omkring 160 medlemmer, hvoraf de fleste naturligt nok er bosat i Sydslesvig.

Det siger sig selv, at en forening, som lige akkurat er et år gammel, med en bestyrelse af folk med forskellige opfattelser af, hvor foreningen skal sætte ind og med en mængde utålmodige medlemmer, kommer til at famle sig frem, for at finde de muligheder, som kan realiseres.

Jeg synes nok, at famlestadiet har været kort, og at vi er midt i et begynderstadium af konkret arbejde. Det er vort håb, at Sydslesvigs Museumsforening ud fra sit formål engang i fremtiden vil være i stand til at udfylde den plads i rækken af danske foreninger og institutioner i Sydslesvig, som initiativtagerne har tiltænkt den. (Okt. 1986)

Det tyske mindretals planer om oprettelse af et »Hus for tysk historie og kultur i Nordslesvig«

Af GÜNTER WEITLING

Afgrænsning og formål

I delstaten Slesvig–Holsten og i Sønderjyllands amt findes et net af velfungerende museer og samlinger, som imødekommer et behov hos publikum for at se hjemstavnsens kultur og historie fremstillet tredimensionalt og indpasset i en historisk ramme på en pædagogisk relevant måde. Af flere årsager, såvel fagligt–historiske, informative, pædagogiske, men også af hensyn til interne overvejelser i mindretallet selv har ikke mindst hjemmetyske kredse taget spørgsmålet om et »Hus for tysk historie og kultur i Nordslesvig« op til debat. Dette er sket i forbindelse med den fortsatte debat om nationale mindretals identitetsproblemer i en tid, der beherskes af ganske andre synspunkter end de, der var relevante såvel i den egentlige national–politiske konfrontations tid, f.eks. omkring århundredskiftet, som i retsopgørets dage mellem kapitulationen i 1945 og vedtagelsen af Bonn–København–Erklæringerne i 1955.

Ordet »Museum« er, desmere debatten gik i dybden, bevidst blevet udelukket og ej heller anvendt i den nye støtteforenings formålsparagraf. Diskussionen har ført til den konklusion, at det planlagte hus ikke skulle være et museum i betydningen indsamlings–, opmagasinerings– og præsentationssted for tredimensionale genstande. En sådan opgave ville, trods sit specielle og snævert afgrænsede emneområde, for tiden ressourcemæssigt være uoverkommelig. Samtidig er det en overflødig opgave, idet den allerede varetages af det eksisterende museumsvesen i landsdelen. Desuden ville begrebet museum eller hjemstavnsmuseum vække negative associationer hos mange. Benyttes

ordet »hus« sættes der på den ene side ingen snævre rammer for institutionens virke. På den anden side skabes der heller ikke forventninger, som let vil kunne skuffes. Navnet er således udtryk for ønsket om, at arbejdet udføres på et realistisk grundlag.

Indholdsmæssige perspektiver

Hvad er da hensigten med oprettelsen af et »Hus for tysk historie og kultur i Nordslesvig«?

En af de væsentligste årsager er hjemmetyske kredsens ønske om at blive konfronteret med sin egen udvikling og folkelige kultur på en igangsættende måde, d.v.s. at perspektivet og ikke mindst spørgsmålet om den fremtidige udvikling vil være vigtige synspunkter. Husets koncentration om den hjemmetyske kultur ville samtidig være en nyskabelse i det eksisterende museumslandskab.

Det tyske mindretal har en forståelig, rimelig og velbegrundet interesse i, at dets forhold tages op til bearbejdelse også i museale sammenhænge. Enhver ethnisk gruppe må – om den da vil eksistere – erkende, at historie og kultur er hovedelementer i en nyskabende udviklingsproces. Vor tids mennesker har ikke pr. definition en identitet, men må finde eller genfinde den i en levende konfrontation med sin historie og kultur. I praksis må det erkendes, at ønsket om en tredimensional skildring af mindretallets historie og kultur vanskeligt vil kunne løses af andre end den hjemmetyske gruppe selv. Dels vil de til rådighed stående genstande ofte være uegnede, dels vil de beskedne økonomiske ressourcer ikke være tilstrækkelige til også at tage hensyn til alt for mange

særønsker. Endelig vil man let kunne blive udsat for kritik om manglende indfølelse og identificeringsevne.

Disse og en række andre synspunkter danner baggrunden for en betænkning med titlen »Deutsches Heimatmuseum für Nordschleswig« 1986, som udkom i foråret 1986, og hvori en af Bund deutscher Nordschleswiger (BdN) nedsat arbejdsgruppe gjorde nærmere rede for, hvilke principper der måtte synes ønskelige og velegnede som grundlag for et »Hus for tysk historie og kultur i Nordslesvig«.

For danske læsere vil interessen samle sig om spørgsmålene: Hvordan vil en sådan institution forholde sig til flertalsbefolkningen, og hvordan vil man forholde sig til den fortid – f.eks. Køllertiden eller perioden 1933–1945 – der traditionelt anses for at være belastende for det tyske mindretal?

Begge spørgsmål hænger nøje sammen. Betænkningen giver klart udtryk for, at det er saglige motiver, som står i centrum. Et nationalistisk–chauvinistisk og uærligt selektivt grundlag må afvises som irrelevant i forhold til det tilsigtede formål og iøvrigt ganske ude af trit såvel med god videnskabelig metode og etik som med den eksisterende situation i grænselandet og det dansk– tyske forhold iøvrigt.

Dette vil sige, at selvom huset primært indrettes for mindretallet selv, så må dets permanente og skiftende udstillinger være af en sådan karakter, at der kan gives kulturel og historisk information også til danske kredse. Hvad er en hjemmetysker? Hvad er karakteristisk for hjemmetysk kultur? Dette er eksempler på spørgsmål, som vil blive søgt besvaret på en saglig relevant og samtidig debatskabende måde – gerne med en god portion humor iblandt.

Mange spørgsmål og problemer i forbindelse med det tyske mindretal vil kun kunne besvares ved at blive sat i relation

til den historiske udvikling fra begyndelsen af det 19. århundrede i sin helhed, ligesom mange kulturelle fænomener finder deres naturlige forklaring i grænselandets bipolaritet og interferencen mellem syd og nord. At tiden fra 1933–45 og den efterfølgende »Faarhustid« med retsopgøret er en væsentlig del af denne historie, som må skildres så sagligt, nøgternt og ærligt, som materialet tillader det, turde være en indiskutabel selvfølge.

Det hidtidige arbejde

Selvom der endnu ikke er sket en afklaring med hensyn til husets placering, er der siden udgivelsen af den omtalte betænkning truffet en række foranstaltninger, som allerede har sat konkrete spor.

Debatten, der førtes i mindretallets kompetente organer og blandt venner nord og syd for grænsen, har vist, at der er interesse for sagen. Konklusionen var dannelsen af en støtteforening den 1. okt. 1986.

I løbet af oktober måned har denne forening allerede fået det for sådanne støtteforeninger i mindretalssammenhæng bemærkelsesværdige tal på over 200 medlemmer.

Et første legat på 75.000 kroner blev stillet til rådighed fra et ældre mindretalsmedlems side, ligesom der fra den slesvig–holstenske ministerpræsident og kulturministers side såvel som fra Schleswig–Holsteinischer Heimatbund blev stillet ialt 70.000 kroner til rådighed til indkøb af apparatur, faglitteratur m.v.

Støtteforeningen arbejder på at skaffe yderligere fondsmidler til veje, som kan muliggøre indkøb af genstande – især værker af hjemmetyske kunstnere og kunsthåndværkere – og som kan yde tilskud til fremme af forskellige aktiviteter og arrangementer indenfor folkemindeforskning, traditionspleje o.lign.

Allerede på indeværende tidspunkt har

støtteforeningen tilbud om en lang række genstande, der dels på grund af deres særlige beskaffenhed eller på grund af deres tilknytning til bestemte personer vil være velegnede til at indgå i husets permanente og skiftende udstillinger.

Støtteforeningen har planer om gennemførelse af forskellige projekter, undersøgelser og publikationer indenfor folkemindeforskning (Volkskunde) og det kunsthistoriske område, ligesom der er dannet åbne arbejdsgrupper indenfor emneområder med relation til en fremtidig institutions museale arbejde.

Nationalt ståsted

Der skal ikke herske nogen tvivl om, at »Huset for tysk historie og kultur i Nordslesvig« er udgået fra kredse, der er tilknyttet BdN og føler en forpligtelse for denne organisations kulturelle grundlag og målsætning. Netop en sådan klar markering skulle kunne danne baggrund for et godt samarbejde med institutioner, myndigheder og personer i og udenfor grænselandet, der har interesse i dettes regionale, historiske og folkelige forhold. En klar tilkendegivelse af placeringen i grænselandsdualismen er den bedste garanti imod brug eller misbrug af huset i et nationalistisk eller ideologisk øjemed. Denne dobbelthed af fast forankring i hjemmetysk kultur på den ene side og viljen til partnerskab og samarbejde på den anden side har støtteforeningen bl.a. søgt at udtrykke i sit bomærke. Det viser de to slesvigske løver fra BdNs bomærke. Løverne er anbragt mellem to drikkehorn,

som symboliserer grænseregionens to hovedkulturer, og som samtidig udtrykker hjemmetyskhedens selvopfattelse som en autokton faktor i Nordslesvig. De to horn antyder, at regionens liv opleves rigere og får en yderligere dimension derved, at de to kulturer på grundlag af den eksisterende frihed til selvstændighed i ny og næ optræder som et par – således som det formodentlig engang har været parvis sammenhørende drikkehornes funktion.

Mindretalsudstillingen i anledning af 30-årsdagen for Bonn-København-Erklæringerne har vist, at udstillings- og informationsarbejde er et godt grundlag for et lejlighedsvist samarbejde.

I denne ånd ønsker »Huset for tysk historie og kultur i Nordslesvig« at løse sine opgaver med bevarelsen af en speciel del af Nordslesvigs historiske og kulturelle arv.

Det sker – på de nordslesvigske museer

To 100-års jubilæer

1987 er året, hvor to af de sønderjyske museer kan fejre 100 års jubilæer. Såvel Aabenraa som Haderslev Museum blev grundlagt i 1887, og på begge museer planlægges omfattende jubilæumsfestligheder, som vil afspejle sig i denne nye, faste rubrik i månedsskriftet. Den udarbejdes med støtte fra Amtsmuseumsrådet og vil give oplysninger om aktiviteter på både store og små museer i Sønderjyllands amt.

Aabenraa Museum 1887–1987

Det gennemgående tema for årets aktiviteter er at belyse museumsideen og det at samle. Hvilke ideer ligger bag museumstanken, hvilken samfundsmæssig funktion har den, hvordan er museets indsamling foregået, hvilke grupper og interesser har båret den, hvordan er situationen i dag, og hvilke udfordringer ligger der til fremtiden i vore samlinger? Alle disse spørgsmål vil blive præsenteret i en stor udstilling af ting, der normalt ikke kan ses, men er hentet fra magasinerne. Til udstillingen kommer et katalog, der anskuer emnet ud fra vidt forskellige synsvinkler.

Selve jubilæet fejres i en festuge, der kulminerer ved indvielsen af museets nye portal. Den udføres med støtte fra Statens Kunstfond af kunstneren Ursula Reuter Christiansen, og den skal symbolisere »det fremmede og hjemmet«, de to poler i byens søfart og i museets samlinger.

Til festugen hører iøvrigt foredrag, åbent hus med historiske tableauer og selvfølgelig musik og fest.

Ved siden af disse festarrangementer vil en række særudstillinger som vanligt blive

vist. Her vil en stor udstilling om Francisca Clausen og Aabenraa forhåbentlig blive et forsøg til, at det lykkes at skabe rammer for en varig udstilling af hendes værker i den by, hvor hun levede det meste af sit liv.

Et mere detaljeret program vil foreligge senere.

Haderslev Museum 1887–1987

Der er planlagt et overflødigshorn af aktiviteter i årets løb, og alle interesserede kan ringe til museet og få det udførlige program tilsendt. Blandt de mange tilbud kan nævnes: Der vil blive gravet efter det middelalderlige Haderslevhus; i foråret er der tre aftener om den danske sang. I august præsenteres museets hidtil flotteste udstilling »Sønderjyske herligheder« med Danefæ, fundet i Sønderjylland og til daglig opbevaret på Nationalmuseet. Søndag den 21. juni inviteres alle til fødselsdag i Frilandsmuseet. Medbring selv madkurv, så sørger museet for underholdningen. Der er også foredrag, udflugter, børnearrangementer og til efteråret tre debat-aftener med politikermening om kulturen.

Blandt årets syv udstillinger kan nævnes en keramikudstilling i marts– april, en udstilling i maj om »dragten i 100 år« med modeopvisninger og en udstilling om ordsprog og talemåder i september.

Feståret indledes med udstilling om tegneserier fra den fransk–belgiske skole, og det slutter i december 1987 med en udstilling om flygtninge med titlen »Vi elsker vort land«.

Arrangementer på de nordslesvigske museer i februar

Sønderjyllands Kunstmuseum

Tønder Læse- og Ungdomsforening 1912-87

17.1 – 31.1.

Udstilling, der i anledning af foreningens 75 års jubilæum belyser dens virke gennem årene, især den teatermæssige del, idet foreningen har medvirket ved mange gæstespil.

Museet på Sønderborg slot

Dea Enna

10.1 – 31.1.

Udstilling om en sønderjysk maler.

Færøsk kunst

3.2. – 1.3.

Udstilling i samarbejde med Sønderborg Kunstforening.

Aabenraa Museum

Bogbinderi

9.2. – 28.2.

I et arbejdende værksted vises eksempler på nutidigt bogbinderi.

Afrikansk kunst

31.1. – 15.2.

Tre sønderjyske kunstnere

21.2. – 8.3.

Midtsønderjyllands Museum

er lukket indtil påske, men skoler og grupper har adgang efter forudgående aftale.

Haderslev Museum

Den fransk-belgiske tegneserieskole

17.1. – 1.3.

Sønderjyllands stenalder

21.1. kl.19.30

Foredrag af mag.art. Erik Jørgensen, gratis adgang.

Den ny fædrelandssang

4.2. kl.19.30

En fortælle- og sangaften v/højskolelærer Else Marie Damm-Jensen.

Sønderjyllands bronzealder

11.2. kl.19.30

Foredrag af mag.art. Inge Bodilsen, gratis adgang.

Den danske sang

25.2. kl.19.30

En fortælle- og sangaften med den syngende bonde, Hans Schmidt.

Lokalhistorie – netop nu

– de lokalhistoriske årsskrifter 1986

Ved HENRIK FANGEL

Langt de fleste af de lokalhistoriske årsskrifter udkommer op imod jul, og ved årsskiftet er det således muligt at gøre en slags status over denne ret nye side af det lokalhistoriske arbejde – det ældste af årsskrifterne.

I alt 11 lokalhistoriske foreninger eller arkiver i Sønderjylland udsender et årsskrift, dvs. et hefte eller en bog med forskellige artikler af lokalhistorisk indhold. Det drejer sig om Bov, Broager, Ensted, Felsted, Gråsten, Hørup, Kliplev, Lysabild, Løjt, Rødding og Sottrup. Hertil kommer imidlertid to hefter (Hjordkær og Varnæs), der ikke udsendes af en lokalhistorisk forening, men af Borgerforeningen det pågældende sted. Endvidere udsender et par lokalhistoriske foreninger eller arkiver publikationer, der samler sig om et enkelt emne (Tønder, Nordborg, Jels og Haderslev), men disse skal ikke omtales i denne sammenhæng.

Ser vi på den geografiske fordeling af årsskrifterne, fremgår det klart, at egnen omkring og især syd for Aabenraa samt Als og Sundeved er meget godt dækket ind. Herudover er det kun i Rødding, at der udgives et lokalhistorisk årsskrift. Der er sikkert flere forklaringer herpå: den vigtigste er nok, at det at udgive et årsskrift kræver, at der er en ret bred kreds af skrivende medlemmer, som dels kan levere stoffet og dels bære det store praktiske arbejde med at udgive årsskriftet. Hertil kommer, at mange af foreningerne vestpå og i midtlandet er ret nye og endnu ikke så veletablerede som dem, der udgiver årsskrifter.

Men også økonomien spiller utvivlsomt en væsentlig rolle. Der er som regel tale om små oplag, og derfor vil fremstillingsprisen pr. eksemplar være ret høj. Fire af de hefter, der er udgivet af en forening, der kun har sognet som sit område, er da også fremstillet uden egentlig sats, men maskinskrevet, evt. med titler og overskrifter sat, og med illustrationerne trykt på glittet papir. Denne fremgangsmåde har naturligvis billiggjort fremstillingen af de 300–500 eksemplarer, som disse hefters oplag er på. Desto mere imponerende er det, at man i Sottrup, Løjt og Lysabild, der også kun har sognet som basis, kan udgive hefter med rigtig sats og ydermere righoldigt illustreret. I Løjt er det endog sket uden nogen form for økonomisk støtte. Foreningen har her for 9. gang udgivet en indbundet bog på 160 sider uden nogen form for tilskud. Den er trykt i 1000 eksemplarer, hvoraf de 800 er sikre på at blive solgt straks. Det er virkelig imponerende. I Sottrup og Lysabild har man ikke kunnet klare udgivelsen uden tilskud fra pengeinstitutter og fonde, men det er der ingen skam i, tværtimod er det væsentligt, at pengeinstitutter, kommunale myndigheder m.fl. får øjnene op for de lokalhistoriske foreninger og deres virksomhed. Der gives bl.a. kommunal støtte til mange forskellige aktiviteter, så hvorfor ikke også til denne form for formidling af den lokale kultur.

Årsskrifternes indhold er meget blandet, og det er vanskeligt at finde nogen fællesnævner. Ikke to af årsskrifterne er ens, men netop det gør det spændende at

dykke ned i den fylde af stof, de bringer. Én fællesnævner synes der dog at være: de fleste årsskrifter bringer mindst én erindringsartikel, f.eks. Af kaptajn Stabenows erindringer (Løjt-bogen s.7–25), Signe Larsens erindringer fra Bjørnekær i Hjerting (Rødding-årbogen s.7–32), Asmus Petersens barndomserindringer (Gråsten-årbogen s.4–34), Peter Becks erindringer fra Stubbæk 1943–44 (Ensted-årsskriftet s.12–19) og Nis Lorensens »Erindringer fra min barndom i Snogbæk« (Sottrup-årsskriftet s.16–24).

Mest udpræget er erindringsstoffet i Lysabild sognehistoriske Forenings årsskrift, hvis tema netop er »Folk fortæller«. Ikke mindre end 11 personer fortæller her om deres liv. Disse erindringer spænder i tid fra ca. 1864 til 1945, dvs. de er fortalt af personer, der er født mellem ca. 1840 og 1900. Nogle af de »nyere erindringer« er naturligvis bevidst indsamlet af den lokalhistoriske forening hos ældre nulevende medborgere, men det er ret så interessant at se, at der på grundlag af for længst nedskrevne erindringer eller erindringslignende notater kan skabes fine små skildringer, som f.eks. af Jørgen Hansen (1841–1928), der skildrer sin soldatetid 1864 og 1870–71 (s.127–30) eller af Peter Hansen Damm (1879–1970), hvis erindringer føres i pennen af sønnen. Disse eksempler viser, at der rundt omkring i kommodeskuffer og lignende steder sikkert ligger gemt mange erindringer nedskrevet for år tilbage. De lokalhistoriske foreninger, der kender deres egn og dens mennesker, er dem, der vil være bedst til at støve disse vigtige kilder om dagliglivet op. Iveren efter at støve dette materiale op bør dog ikke få foreningerne til at glemme den aktive indsamling af erindringsmateriale i form af båndinterviews eller hjælp til folk, der selv kan skrive.

Blandt erindringerne der bringes fra Lysabild, er der især grund til at fremhæve

Andreas Mais skildring fra husmandskolonien Kegnæsgård, der opstod i 1926 (s.77–86), og Christine Jacobsens skildring af sit liv som husmandsdatter og -kone i Mommark (s.105–13). Skildringer af livet som husmand er der stadigvæk ikke for mange af og da slet ikke af livet som husmandskone.

I forbindelse med omtalen af årsskrifternes erindringer er der grund til at fremhæve, at man i to tilfælde har øst af det, man kalder »sognekrøniker«. I Rødding-årbogen bringes s.33–44 en beretning om fattigligningen i Skrave sogn 1870–71, skrevet af Niels Hjorth, der levede 1833–1911 og skrev »Skrave sogns mindebog« med beretninger om livet i sognet. I »Folk fra Lysabild sogn fortæller« gives der side 14–24 en beretning om »Naturkatastrofer fra 1857 til vintrene 1940–41–42«, skrevet af bedstefar og sønnesøn, og i hvert fald den ældste af de to beretninger er hentet fra Lysabild sognekrønike.

Det kunne være interessant at få en oversigt over, hvor mange steder i Sønderjylland man har en sådan sognekrønike, og hvad disse sognekrøniker indeholder af oplysninger. Der er næppe tvivl om, at de rummer meget stof om begivenheder og dagligt liv, som det vil være af interesse at udgive helt eller delvist, f.eks. i de lokalhistoriske årsskrifter. I den forbindelse kan det nævnes, at Sottrup-årsskriftet og Gråsten-årbogen føjer nye blade til sognekrøniken ved at bringe en oversigt over begivenheder og tildragelser i sognets liv i 1985. Disse oversigter, der i vid udstrækning bygger på avisklip, vil for fremtidens lokalhistorikere være en god indgang, hvis der skal skrives om sognet i vor tid. Det er derfor en god ide med sådanne oversigter.

Det er karakteristisk, at mange af de erindringer, der nedfældes og offentliggøres i disse år, er skrevet af mennesker, som

er født lige omkring århundredskiftet. Det betyder, at det stadigvæk er 1. verdenskrig og skolegangen i den tyske skole, der præger de barndomserindringer, vi her præsenteres for. Vurderingen af den tyske skole er gennemgående hård. Det man hefter sig ved er den strenge disciplin, pryglene, propagandaen, som den kom til udtryk ved Kaisers Geburstag og Sedantag, og sproget, som man ikke forstod, alt ialt en stærk negativ vurdering (se Gråsten-årbogen s.15-21, Lysabild-bogen s.57 og 70-71, Rødding-årbogen s.9-10, Sottrup-årsskriftet s.18). Her overfor kan man så sætte de skolehistoriske skildringer, som bringes i Sottrup-årsskriftet s.41-58 om Chr.J.Andersen, der var førstelærer i Sottrup 1926-54, og af Løjt Folke- og Realskole i Løjt-bogen s.94-109. Her er det skolen efter 1920, som skildres, og det er i sandhed et andet og mere lyst indtryk, man her får, end af den tyske tid. Spørgsmålet er imidlertid om denne sort-hvide opfattelse er holdbar. Var den tyske skole så sort som den gøres til i disse menneskers erindring? Lærte man slet intet i den tyske skole til trods for de sproglige problemer? Der bør nok en bredt anlagt undersøgelse til for at gøre billedet noget mere nuanceret end det her er tilfældet.

Også første verdenskrig spiller en væsentlig rolle i denne årgang af de lokalhistoriske årsskrifter. Varnæs Birk bringer s.26-43 avisclip fra Hejmdal 1914-15 og gengiver endvidere Thomas Kaufmanns feltbreve til Hejmdal 1914-15 (s.44-60). Også Lysabild-bogen bringer en beretning fra 1.verdenskrig om Lorenz Gronheits flugt fra fronten i Frankrig. Også den har tidligere været bragt i en avis (Dybbøl-Posten). Blandt årsskrifternes afhandlinger henter flere deres emne fra 1.verdenskrig. Det gælder Hans Th. Tækkers artikel om torpedostationen i Høruphav med mange interessante billeder (Hø-

rup-årsskriftet s.1-11) og Karlo Berkjær Christensens afhandling om krigsfangelejren på Hokkerup hede, der er stykket sammen af et meget spredt kildemateriale, bl.a. interviews. Det er der kommet en meget fin skildring ud af (Fra Bov Museum s.33-43).

Med disse afhandlinger og med de to skolehistoriske artikler, der er nævnt ovenfor, og hvortil kan føjes Peter Petersens om Felstedskov skole (Felsted-årbogen s.32-49), er vi ovre i en anden type af stof i de lokalhistoriske årsskrifter, nemlig de egentlige afhandlinger, dvs. artikler hvor den lokalhistoriske forsker og skribent har samlet stof om et bestemt emne og nedfældet det i en sammenhængende form. Her kommer årsskrifterne vidt omkring. Jens Lampe fortæller i Sottrup-årsskriftet s.25-36 om Sandbjerg Folkehøjskole, i Gråsten-årbogen s.49-59 giver Poul Andersen en skildring af »Ladegård - et adeligt gods i Kværs sogn« fra 1500-tallet til i dag, Ib Andersen giver i Varnæs Birk s.10-16 på grundlag af syv aftægtskontrakter fra perioden 1771-96 en meget fin skildring af hvordan aftægtsforholdet helt konkret fungerede i Bovrup for 200 år siden. I Løjt-bogen s.39-47 skildrer Mads Lildholdt »Løjt Ungdomsforenings virke de første 10 år«, en skildring, der viser, hvad man kan få ud af et foreningsarkiv, selvom foreningens forhandlingsprotokoller er gået tabt. Det meste af Ensted-årsskriftet er viet Ensted sogns forsamlingshus. Hans Skau fortæller her om egne oplevelser, kombineret med klip fra forhandlingsprotokollen, avisclip, lejlighedssange, der har været sunget i forsamlingshuset m.m. (s.20-52). Anders Jessen har i Felsted-årbogen s.50-60 kastet sig over emnet »Trafik og veje gennem Felsted sogn«. Her inddrages navnestof, geologiske forhold, udskiftningsakter, skyld- og panteprotokoller til en skildring af sognets vej- og stisystemer

Tog foran Skodborg Station o. 1910. Foto. C. C. Biehl, Gråsten, i Historisk Årbog for Rødding kommune 1986, s. 70.

fra oldtiden og frem til idag. Også i Rødding-årbogen er samfærdselsforholdene taget op i form af en artikel af Niels H. Kragh Nielsen: »Jernbaner i Rødding kommune« (s.59–78). Artiklen er først og fremmest præget af fotografier, ikke mindst fra de nu forsvundne amtsbaner, men også mergelbanerne er kommet med. Det er blevet til en herlig billedkavalkade af gamle banegårde, prustende damplokomotiver og snurrige motortog.

Billeder er godt stof, og derfor spiller billeder da også gennemgående en væsentlig rolle i de lokalhistoriske årsskrifter, men det er kun få steder, hvor billeder er hovedsagen. En af de få billedbaserede artikler er en fin lille sekvens af interiørbilleder fra Løjt sogn fra 1930'erne (Løjt-bogen s.74–78). Disse billeder giver et godt billede af, hvordan folk indrettede deres hjem. På alle billeder er centrum i stuen bordet med lysedug foran sofaen og under den lavthængende lampe. Heromkring er familien samlet til fotografering. I Fra Klipleve sogn s.31–36 er samlet nogle postkort fra omkring 1920, og de benyttes

til at fortælle noget om postkortet som meddelelsesform, om afstemning og genforening, om sproglige forhold og meget andet.

Ud over erindringerne og de egentlige og lidt længere artikler bringer årsskrifterne en anden type artikler, der er mere kortfattede og som tager sit udgangspunkt i en enkelt genstand eller et dokument. Dokumentet gengives i oversættelse, eller der bringes et eller flere billeder af genstanden.

Dette kan gøres mere eller mindre godt, mindre godt, når det pågældende dokument eller genstand ikke bringes ind i en lidt bredere sammenhæng, og der er i de fleste årsskrifter eksempler på den slags »fyldstof«. Godt er det, når f.eks. en medalje og et diplom fra krigen 1848–50 af Lorenz Jacobsen i Løjt-bogen s.48–56 bruges til at fortælle historien om marinesoldat Niels Jørgensen Toft fra Løjt Kirkeby og hans oplevelser under treårskrigen. Fin er også N.P.Lund Jensens skildring af Frøslev Ligvogn og ligvognsforeningen i Frøslev i Fra Bov Museum s.23–29, og

Poul Andersens i Gråsten-årbogen s.35–47 af »Brandgildet for Søgård og Årtoft godser«. Sådanne skildringer giver gode indblik i sider af livet i de gamle landsbyer og er eksempler på, hvorledes materialet i de lokalhistoriske arkiver og samlinger kan udnyttes.

To »artikler« må fremhæves, fordi de forsøger at fremlægge et historisk stof i novelleform. Ib Andersen, Varnæs, og Peter Petersen, Ny Skovbøl, har ønsket at fortælle hhv. om svenskekrigene i 1600-årene (Varnæs Birk s.64–72) og om stormen på Dybbøl den 18.april 1864 (Feststed-årbogen s.67–78). Det har de gjort ved at skildre nogle lokale beboeres tanker og følelser omkring disse begivenheder. Herved kommer man ligesom tættere på begivenhederne og fornemmer stærkere, hvordan de har virket ind på mennesker dengang. Det er en god ide at benytte denne mere litterært anlagte form i et lokalhistorisk årsskrift, hvis formål bl.a. er at skabe interesse og forståelse for fortidens livsvilkår. Det er gjort enkelt og fint i disse to smånoveller, og der er ingen tvivl om, at man med novelleformen eller den korte historiske fortælling især får læsere blandt de yngre årgange i tale.

Skulle man efter at have læst og studeret de fleste af årsskrifterne 1986 komme med en samlet vurdering samt eventuelle forslag til forbedringer, kan følgende siges: Det ville være godt, hvis årsskrifterne i højere grad blev præget af de egentlige afhandlinger eller artikler – korte eller lange – frem for gengivelser af dokumenter i oversættelse uden nogen form for sammenhæng. Det ville gøre udbyttet af læsningen større og måske også gøre oplevelsen af sognets eller egnens fortid mindre brudstykkeagtigt. Det er klart at meget afhænger af, hvem der kan og vil skrive. I mange tilfælde hviler arbejdet på en enkelt eller et par forfattere, heriblandt redaktøren, og det kan være svært at finde

anvendeligt stof i tilstrækkelig mængde. Noget af det, der nok er lettest at gå til – også for redaktøren – er erindringerne. Det er godt stof, og det er uden tvivl muligt ret let at fremskaffe sådant stof hvert år. Også billeder er godt stof, og de findes i betydelig mængde i de lokalhistoriske arkiver. Det vil uden større vanskelighed være muligt at bringe serier af billeder samlet om et bestemt tema, en bestemt tid, en del af sognet e.lign., altsammen ledsaget af tekster, der bringer sammenhæng mellem billederne. I flere årsskrifter kunne man nok ønske sig en større og mere bevidst udnyttelse af billeder med mere præcise oplysninger bl.a. om hvor originalbilledet befinder sig, hvem der er fotograf, datering af billedet osv. Det er man i mange tilfælde noget sløset med. Det samme gælder kildehenvisninger. Man skal ikke være specialist eller faghistoriker for at angive sine kilder. Alle kan og bør gøre det, uden at man derved behøver at fylde årsskriftet med noter og henvisninger.

De lokalhistoriske årsskrifter er på mange måder de lokalhistoriske foreninger og arkivers ansigt udadtil, og der er da heller ingen tvivl om, at det er gennem årsskrifterne, at medlemmerne fastholdes, og at interessen for foreningens eller arkivets arbejde vækkes. Derfor er det vigtigt, at disse årsskrifter udkommer og man kan kun opfordre foreninger og redaktører til på alle måder at sikre det økonomiske grundlag, således at det bliver muligt at holde eller nå til et højt teknisk og indholdsmæssigt niveau. For dem, der har planer om at udgive et årsskrift, er der megen inspiration og gode ideer at hente i den stribe af årsskrifter, som her er omtalt.

De lokalhistoriske årsskrifter, der er omtalt i denne artikel, er følgende:

Fra Bov Museum. Udgivet af Historisk Forening for Visherrød. 9.årg. 1986, 48 sider,

ill., red. Inger Jørgensen. Skriftet kan fås ved henvendelse til Th.Larsen, Østerløkke 13, 6330 Padborg.

Ensted sogns lokalhistoriske Forening. Aarsskrift 1985–86. 52 sider, ill. Skriftet kan fås ved henvendelse til Walborg Jessen, Søndermark 24, Røllum, 6200 Aabenraa.

Historisk Aarvog for Felsted sogn. Udgivet af Historisk Forening for Felsted sogn. Nr.4, 1986, 112 sider, ill., red. Anders Jessen, Gerhard Jaspers og Peter Petersen. Skriftet kan fås ved henvendelse til Mette Lassen, Bygbjergvej 17, Felstedmark, 6200 Aabenraa.

Historisk Forening for Graasten by og egn. Aarsskrift 1986. 68 sider, ill. Skriftet kan fås ved henvendelse til Poul Andersen, Munkemøllevvej 6, Munkemølle, 6300 Gråsten.

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn. Årsskrift nr.4 – 1986. 32 sider, ill., red. Hans Th.Tækker, Peter A.Christensen og Jens Verner Nielsen. Skriftet kan fås ved henvendelse til Peter Hell, Havemose 2, Lambjerg, 6400 Sønderborg. (Årsskriftet er anmeldt i Sønderjysk Månedsskrift 1986 s.158f).

Fra Klipleve sogn. Lokalhistorisk Forening 1986. 4.årg. 64 sider, ill. Skriftet kan fås ved henvendelse til Peter M.Petersen, Vestervang 3, Klipleve, 6200 Aabenraa.

– men træet har dybe rødder. Folk fra Lysabild sogn på Als fortæller. Udgivet af Lysabild sogns lokalhistoriske forening. 1986. 136 sider, ill., red. Viggo Vandkær Thomsen. Skriftet kan fås ved henvendelse til Viggo

Vandkær Thomsen, Lysabild Degnegård, 6470 Sydals.

Det gamle Løjt. Udgivet af Løjt Sogns lokalhistoriske Forening. Nr.9, 1986. 159 sider, ill. Skriftet kan fås ved henvendelse til Mads Lildholdt, Barsøvej 89, Løjt Kirkeby, 6200 Aabenraa.

Historisk Årbog for Rødding kommune 1986. Udgivet af Rødding Bibliotek. 80 sider, ill., red. Niels H.Kragh Nielsen. Skriftet kan fås ved henvendelse til Rødding Bibliotek, Kongevej 6, 6630 Rødding.

Årsskrift for Sottrup sogn 1986. Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Sottrup sogn. 104 sider, ill. Skriftet kan fås ved henvendelse til Olav Bonefeld, Vester Snogbæk 33, 6400 Sønderborg.

Varnæs Birk. Nr.12. Udgivet af Varnæs Birks Borgerforening 1987. 79 sider, ill., red. Ib Andersen. Skriftet kan fås ved henvendelse til Arne Videbæk, Lærkevej 1, Varnæs, 6200 Aabenraa.

Følgende årsskrifter forelå ikke ved redaktionens slutning:

Broagerland. Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Broagerland. Nr.4. 1985. Skriftet kan fås ved henvendelse til Ihles boghandel, Storegade 23, 6310 Broager.

Hjordkær-heftet. Udgivet af Hjordkær Borgerforening. 1986. Skriftet kan fås ved henvendelse til Anders Eriksen, Fuglevænget 27, Hjordkær, 6230 Rødekro.

Bognyt

Sydslesvigske landbrugsforhold.

Mads Fr. Madsen: Christen Hansen og Landboforeningen for Sydangel i Sydslesvig. 72 sider. Pris kr. 40 + porto. Ekspedition: Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Postkontoret, 6340 Kruså.

I anledning af den danske landboforening i Sydangels 40-års jubilæum har Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i efteråret udgivet et lille skrift om foreningens første formand, Christen Hansen (1892–1978). Christen Hansen var formand fra 1946 til 1964 og fik i den periode stor betydning ikke alene for den landbrugsfaglige udvikling, men også for

danskheden i Sydangel.

Biografien hviler på en række efterladte notater og båndoptagelser, som er blevet bearbejdet af én af Christen Hansens tidligere medarbejdere, Mads Madsen, Århus. Man følger Christen Hansen fra barndommen i Vestjylland, over ungdomsårene i Sønderjylland til han under 1. Verdenskrig havnede i

Sydangel, hvor han boede og virkede indtil sine sidste år. Udover skildringen af Christen Hansen giver bogen et godt indblik i sydslesvigske landbrugsforhold, og i et afsluttende

kapitel sættes landboforeningernes arbejde i relation til andre sydslesvigske organisationers virksomhed i efterkrigsårene.

swa

Sønderjyske fortællinger

Sigfred Andresen: Jørn Bommands enghø. Fortællinger på sønderjysk. Aabenraa 1986. 88 s. ill. Pris 69 kr. Ekspedition: Sprogforeningen, Folkehjem, Haderslevvej 3, Aabenraa.

»Jørn Bommands enghø« er en samling små historier om folkelivet i Sydslesvig. Der fortælles om mennesker og skik og brug i en hverdag, som delvis er forsvundet, idet skildringerne dækker tiden fra århundredets begyndelse og frem til nutiden.

Fortællingerne er fyldt med humor og en underfundig lune, en stemning der også slår igennem i Kim Olesens tegninger, der illustrerer de fleste episoder.

Alle historierne er skrevet på den sønderjyske dialekt, der tales omkring Agtrup i Sydslesvig, hvor forfatteren er opvokset. Da der ikke hører nogen retskrivning til dialekter, har

Sigfred Andresen selv måttet udforme en måde at stave på. Med en sproglig korrekthed og konsekvens er det lykkedes ham at gengive dialekten på tryk, så den fremstår, som det talesprog den er. Og det gælder både i replikkerne og i de mere beskrivende afsnit. Tilmed er sproget blevet letlæseligt. Skulle det knibe med forståelsen af enkelte ord, findes der en ordliste med forklaringer på rigsdansk bagest i bogen. Bogen er udgivet af Sprogforeningen, der i 1978 tildelte Sigfred Andresen Sprogforeningens litteraturpris for hans første bog »Ægahmands bænke«.

kmp

Smukt bogværk om Helligåndskirken i Flensborg

Jane Bossen/Helge Krempin: Helligåndskirken i Flensborg 1386–1986. Udgivet af Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig og Rosenkilde og Bagger. 108 sider, ill. indb. Pris 160 kr.

Studieafdelingens fornemme værk »Granit i Angel«, som udsendes i 1980, har nu fået følge af en bog i tilsvarende fornemt udstyr og med tekst af Jane Bossen og fotografier af Helge Krempin, der begge stod bag »Granit i Angel«. Bogen markerer 600-året for kirkens opførelse, og det er i sandhed en værdig og smuk måde at fejre et jubilæum på. Bogen er i stort format, der sammen med det gode papir yder såvel Krempins fremragende nyoptagelser – 49 af ialt 65 illustrationer – som de ældre fotografier fuld retfærdighed. Hertil kommer en klar og tydelig sats.

Helligåndskirken er bygget i 1386 som kapel for Flensborgs Helligåndshus og blev efter reformationen benyttet som kirke for byens dansksprogede menighed, og som sådan fungerer den stadig. Bogens hensigt er imidlertid ikke at skildre menighedens, men bygningsens historie. Jane Bossen, der har skrevet

bogens tekst, har ved et grundigt detektivarbejde føjet ny viden til kirkens bygningshistorie, bl.a. kan hun ved hjælp af hidtil upåagtede arkivalier i Flensborg byarkiv påvise, at kirkens nuværende facadeudformning er fra 1761, og hun argumenterer overbevisende for, at det var Flensborg-murermesteren Ludwig Neumann, der fungerede som arkitekt, og billedhuggeren Johann Thiel, der udførte sandstensornamenterne. De to havde året før været sammen om at udføre den kendte Neptun-brønd på Nørretorv.

Gennemgangen af kirkens kalkmalerier og inventar optager størstedelen af bogen. Her leverer Jane Bossen de nøgne facts, bl.a. om kirkens største klenodie, den gotiske alterkalk fra omkring 1400, men det er Krempins fotografier, læseren især hefter sig ved her. De mange fotos gør det muligt virkelig at sammenholde tekstens oplysninger med studier i

billederne. Det er chokerende at læse, at kirkens pragtfulde højrenaissance- prædikestol i 1906 blev læsset på en trækvogn og kørt bort, for året efter at blive sat op i den nybyggede St. Jørgenskirke. Uden at den danske menighed var blevet spurgt, solgte kirkens forstanderskab prædikestolen!

Bogen har et fyldigt tysk resumé og i denne del af bogen er anbragt en del ældre fotos og tegninger, hvoraf flere viser kirkens indre i ældre tid. Når man ser disse billeder, må man

glæde sig over, hvor smukt og stilrent det toskibede, hvælvede kirkerum præsenterer sig i dag.

I »Helligåndskirken i Flensborg« går præcis dokumentation og æstetisk nydelse op i en højere enhed, og man kan kun håbe, at Studieafdelingen og forfatter og fotograf snart finder et nyt emne, der kan belyses på samme smukke måde, og dermed være med til at udbrede kendskabet til den del af vor kultur og vor fortid, som ligger syd for grænsen.

hf

Grænselands-dagbog

Ved FR. RUDBECK

SYD FOR GRÆNSEN

1. november: Grænseforeningen vælger som afløser for kulturminister H. P. Clausen amtskolekonsulent Viggo Witt-Hansen, Vejen, som ny formand. Det oplystes, at Grænseforeningen i det forløbne år af egne midler har støttet dansk arbejde i Sydslesvig med 2,9 mill. kr.

5. november: Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger vil i den kommende tid søge at skaffe nødvendige midler til en gennemgribende restaurering af lejrskole- og mødecentret »Hørnumhus« på Sild.

6. november: Det viser sig vanskeligere end først antaget for unge sydslesvigere at aftjene deres værnepligt i Danmark, især når de samtidig vil bevare deres bolig i Sydslesvig. Der savnes stadig helt klare retningslinier.

8. november: Sydslesvigsk Forening holder landsmøde i Husum. Som ny 1. næstformand vælges lærer Edith Sigaard Madsen, Strukstrup. I sin beretning peger formanden, overlærer Ernst Vollertsen, bl.a. på, at der på bevillingsområdet fra kommunerne stadig ikke er tale om ligestilling, og opfordrer iøvrigt sydslesvigerne til kraftigere at slutte op om TV-Syds støtteforening. Den nye Radio Schleswig-Holstein har ikke givet nogen fornyelse på medieområdet. Under et gruppemøde ankes fra frisernes side over, at samarbejdet

med den danske folkedel ikke er tilfredsstillende.

Flensborg Avis holder flyttedag til de nye redaktionslokaler på Wittenbergvej.

9. november: Efter et større ombygningsarbejde genindvis den danske kirke i Skt. Hansogn i Kappelgade i Flensborg.

11. november: Ved Flensborg seminarium PH skal oprettes et professorat i frisisk. Samtidig skal vedkommende også overtage ledelsen af Nordfrisisk Institut i Bredsted.

Den nyoprettede Sydslesvigske Museumsforening vil foruden fortsat at indsamle materiale fra landsdelen også se sig om efter et egnet hjemsted for samlingerne.

15. november: Det danske biblioteksvæsen i Sydslesvig vil i 1987 få en driftsbevilling på 100.000 DM, fremgår det af det landsbudget, der netop er offentliggjort.

I Vanderup indvis et nyt dansk forsamlingshus.

18. november: EF vil i et længere perspektiv kunne yde hjælp til forbedring af Sydslesvigs erhvervsstruktur og til løsning af valgretsproblemer for danske statsborgere i Sydslesvig. Men på kort sigt kan der ikke ventes hjælp fra EF. Dette blev resultatet af et møde i Kappel mellem SSV-landsformand Gerhard Wehlitz og lederen af EF-informationskontoret i Bonn, Ernst Wallrap.

SSF-generalsekretær Karl Kring vælges som forretningsfører for Det europæiske Bureau for sproglige mindretals tyske afdeling, som foruden danske sydslesvigere omfatter nordfriserne, Saterlandsfriserne, De tyske Sinti og Roma, og den polske folkegruppe i Ruhr-området.

21. november: Karl Otto Meyer kan til Hvilehjemmet Bennetgård i Københoved overrække 56.013 kr. De 50.000 er fra Egholtprisen og 6000 kr. skænkes i anledning af Karl Otto Meyers mors begravelse.

22. november: Under overværelse af ca. 700 gæster indvier Flensborg Avis sit nye bladhus på Wittenbergvej. Kulturminister H. P. Clausen overbragte den danske regerings hilsen. For Flensborg by talte overborgmester Olaf Cord Dielewicz, der sluttede sin tale med en dansk hilsen.

Sydslesvigsk Kreditforening har i det forløbne år kunnet yde 39 lån til ialt 406.000 DM til huskøb og byggeri. Kreditforeningens samlede udlån er på ca. 3,9 mill. DM, heraf 1,3 mill. til landbrugsformål og 2,6 mill. til huskøb og byggeri.

24. november: De nordslesvigske folketingsmedlemmer er for første gang indbudt som gæster i Kiel-landdagen. Fra både dansk og tysk side peges på betydningen af gensidige informationer.

26. november: I landdagen fremsætter Karl Otto Meyer forslag til lov om ændring af valgretten til den slesvigholstenske landdag, der også skal omfatte tyske statsborgere, som befinder sig i udlandet.

26. november: Til landdagsvalget opstiller SSV i valgkreds 7 og 8 i det gamle Gottorp amt Andreas Lorenzen, Damholm, og SVV-landsformand Gerhard Wehlitz, Kappel. Der efterlyses på opstillingsmødet en særlig SSV-ungsomsafdeling.

28. november: Under en miljødebat i Kiel-landdagen rejser Karl Otto Meyer ønsket om oprettelse af et særligt miljøministerium.

Den nyalgte SSV-repræsentant i Isted kommuneråd, Horst Kohrt, opnår under budgetforhandlingen et førstegangs tilsagn om et årligt tilskud på 100 DM pr. barn i den danske børnehave i Isted. Også Dansk Sundhedstjeneste får 100 DM.

29. november: Fra Bayern meddeles om et nyt parti, der ønsker opstillingsret til forbundsdagen med navn »Glück der dänischen Minderheit«. Ingen i Sydslesvig kender dog noget til denne fraktion, der efter forlydende heller ikke omfatter nogen dansk sydslesviger. Partiet fik afslag på sin opstillingsansøgning.

Arbejdskontoret i Flensborg peger på skævheden i job-udbud hen over grænsen. Mens der syd for grænsen forelå 950 jobtilbud, kom kun 6 fra Danmark. Skævheder i uddannelse og i opholdstidsregler skaber fortsat vanskeligheder.

NORD FOR GRÆNSEN

1. november: Den tyske folkedels fremtid afhænger af egen vilje, er essensen af talerne på Den tyske Dag, der samlede 2130 deltagere til de forskellige arrangementer. Hovedtaler er forbundsminister for fællestyske anliggender Heinrich Windelen.

Jes Schmidt-stiftelsen har på et år kunnet øge sin kapital med knap 100.000 kr. til ialt 250.000 kr. Årets pris blev givet til Peter Bertel Nissen, Højer, og Ellen Blume fra Løgumbjerg.

Bund deutscher Nordschleswiger i Bov kommune står uden styrelse, efter at hele styrelsen på generalforsamlingen nedlagde sine poster, og ingen ville tage imod valg.

Gennem formidling fra det tyske sekretariat i København skal der i samarbejde med danske lærerkredse gøres en indsats for igen at fremme tysk- undervisningen i danske skoler.

3. november: Det menes, at den øgede grænsehandel er årsag til, at sønderjyske hoteller og campingpladser kan notere en betydelig stigning i modsætning til det øvrige land.

8. november: DSK, Danske Sønderjyske Krigsdeltagere, holder 50 års stiftelsesfest og årsmøde på Folkehjem i Aabenraa. Foreningen har endnu ca. 100 medlemmer, men formanden Christian Quist, Sønderborg, mener dog, at det nok er det sidste årsmøde, der er holdt.

Folketingsmedlem Svend Taaquist opfordrer statsminister Poul Schlüter til at udarbejde en redegørelse for mindretalsforholdene nord og syd for grænsen. Der Nordschleswiger kalder det i en leder en logisk konsekvens efter

behandlingen af en tilsvarende mindretalsrapport i Kiel-landdagen.

9. november: Det vækker opsigt, at murerforbundet i Sønderjyllands amt har modsat sig beskæftigelse af tysk arbejdskraft under et byggearbejde på Rømø.

11. november: Flere steder mindes igen våbenstilstandsdagen i 1918 ved højtideligheder på sønderjyske kirkegårde. Enkelte steder deltog også nogle af de gamle veteraner fra 1. verdenskrig.

For at skabe større interesse omkring Sprogforeningen vil der igen blive afholdt en række forsamlingshusmøder.

12. november: Det gælder om at aktivere unge mennesker for Slesvigske Partis arbejde, fremgår det af et debatmøde i Løjt Skovby. Alene på Løjt land har SP ved sidste valg mistet 26,5 pct. af sine stemmer.

14. november: Med et læserindlæg i Der Nordschleswiger om det tyske mindretals fremtid og om, hvordan arbejdet bør gøres og af hvem – i hvert fald ikke altid de tilrejste forbundstyskere, som for en tid bør holde mund – rejser fru Ingeborg Dethlefsen, Snogbæk, en debatstorm i bladet.

Spørgsmålet om de tyske murere, der ikke må arbejde på Rømø, opfattes efterhånden som en trussel mod grænsefreden. Imidlertid synes konflikten at være løbet ind i uløselige principper, og Harreslev-firmaet, der har medbragt murerne, må afskedige dem.

15. november: Dansk Specialarbejderforbund/SID i Haderslev, der i 1911 blev oprettet som Tysk Transportarbejder Forbund, kan fejre sit 75 års jubilæum.

Nu protesterer beboere på Rømø mod flytningen af det tyske lejrskolehjem, som tidligere var i vanskeligheder med den kommunale planlægning og derfor skal flyttes.

16. november: Som ny direktør på Institut for Grænseregionsforskning ansættes universitetslektor Johan Peter Noack, som afløser for Nils Groes, der overtog posten som cheføkonom i Sparekassen SDS i København. J. P. Noack siger til Flensborg Avis, at han vil videreføre den hidtidige linie og fremdeles holde kontraktforskning i focus.

21. november: Slesvigske Partis repræsentant i Aabenraa Byråd, Hans Chr. Petersen, må af

beskæftigelsesmæssige hensyn opgive sit byrådsmandat, som overtages af tidligere byrådsmedlem, konsulent Erhardt Wittmann.

I en leder advarer Der Nordschleswiger mod at lade den af fru Dethlefsen startede debat udarte og spørger, om det er tolerance eller en dødedans man ønsker.

22. november: BdN-formand Gerhard Schmidt føler den igangværende debat om mindretallet som piskesnært, der efterlader røde strimer.

26. november: Årets »Æres-rummelpotte« overrækkes til brandinspektør Hans Erik Højer, Hammelev, for hans indsats til bevarelse og istandsættelse af Tørning Mølle.

27. november: Under dronning Ingrid traditionelle Sønderjyllandsbesøg uddeler dronningen på Købmandsskolen i Aabenraa 11 stipendier á 9.000 kr. til unge studerende. Desuden tildeles Skærbæk egnsmuseum, Bennetgård, Sønderjyllands Husholdningsskole i Rødning og Rehabiliteringscentret for torturofre hver et beløb.

Under dronningebesøget i det nyrestaurerede Drøhse Hus i Tønder, appellerer fhv. museumssinspektør dr. phil. Sigurd Schoubye til Sønderjyllands amt om i huset at indrette et kniplemuseum.

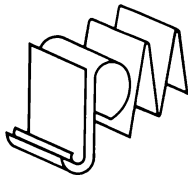
29. november: Planerne fra det militære planlægningsudvalg peger på nedlæggelse af kaserneerne i Sønderborg, Søgaard og Tønder, ligesom Slesvigske Fodregiment skal flyttes til Fredericia, mens Haderslev kaserne iøvrigt bevares. I Tønder opfatter borgmester Kurt Sandahl Sørensen forslaget som endnu en provokation mod Tønderregnen fra statsmagtens side.

30. november: Amtsborgmester Kr. Philipsen vil koordinere kræfterne omkring bevarelsen af de sønderjyske garnisoner og i Sønderjylland at få skabt et storgarnisonsområde.

På en EF-konference i Aabenraa opfordrer chefredaktør Siegfried Matlok til, at både Nord- og Sydslesvig nedsætter en arbejdsgruppe, som kommer med tanker og ideer til en grænseoverskridende udviklingsplan frem til den anden side af år 2000, for dermed at sikre, at der fortsat kan tilflyde det danske-tyske grænseland udviklingsmidler fra EF.

P.J. SCHMIDT A/S
 KONTORINDRETNING
RÅDHUSCENTRET
TELEFON 04 54 12 26

P.J. SCHMIDT A/S
 BOGHANDEL
VESTERGADE 14
TELEFON 04 54 12 26

**J. P. MØLLER
BOGBINDERI**
CHRISTIANSFELDVEJ 70
DK-6100 HADERSLEV
TELEFON 04 52 13 61

Læs Grænseforeningens blad

GRÆNSEN

Fire numre om året: 20 kr.

Bestilles hos
Grænseforeningen,
Peder Skrams gade 5,
1054 København K.
Tlf. (01) 11 30 63

SYDBANK

Nykredit
den nye danske kreditforening

Åstrupvej 13
6100 Haderslev
Tlf. (04) 52 70 00

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri A/s

Nørremarksvej 84 . Tønder . Tlf. 72 15 50

**Sønderjyllands Lånekasse
Sparekassen Sønderjylland**

Storegade 12 . Aabenraa . Tlf. (04) 62 15 67, lok. 25
Mandag og tirsdag kl. 9-15; torsdag kl. 9-13

ANDELSBANKEN

Sønderjyske afdelinger

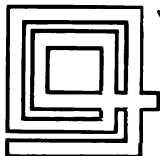
**Grænselandets liv
Grænselandets sang**
møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

A/S Sønderjydsk Frøforsyning
Frøavl & Frøhandel
Aabenraa

Selskabs- og udflugtskørsel
Routeautomobil-Aktieselskabet
for Haderslev Amt og By
Haderslev, tlf. (04) 52 38 55

YTTESENS EFTF.

KONTORSYSTEMER
AUT. COMPUTER FORHANDLER
Tlf. 04 - 62 10 09 - 6200 Aabenraa

**ALM.
BRAND**
AF 1792

**TEGNER AL
FORSIKRING**

Branddirektoratet i:

GRÅSTEN
Ahlefeldvej 10
Tlf. (04) 65 17 67

SKÆRBÆK
Tøndervej 12
Tlf. (04) 75 22 75

HADERSLEV
Nørregade 23
Tlf. (04) 52 07 66

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR-ENTREPRENØR
HADERSLEV

Papirvarer, engangsartikler og affaldssystemer
til institutioner og til industrien

Sækko A/S . Egelund . 6200 Aabenraa . Tlf. 04 - 62 18 18

BRF

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/S . VOJENS

Sparekassen Sydjylland

CIMBRIA Byggemarked

Haderslevvej 2 . 6200 Aabenraa . Tlf.: 04 62 20 00

WINDS BOGTRYKKERI ApS

Telf. 04 52 22 31

Gravene 12 - 6100 Haderslev

Speciale:

Trykning af
sønderjysk litteratur

DANEBOG HØJSKOLE - ALS

4 måneders kurser med start i henholdsvis januar og september.
Korte sommerkurser.

Tlf. (04) 46 41 12

Mogens Hemmingsen

Ladelund

Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

**IDRÆTSHØJSKOLEN
I SØNDERBORG**

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, atletik og svømning.

Sommerkursus for kvinder og mænd 3. maj - 28. juli.

Vinterkursus for kvinder og mænd 3. oktober - 28. marts.

Skoleplan sendes.

Telefon (04) 42 18 48

Hans Jørgen Nielsen

Vi skaffer penge til huse

XD

**Kreditforeningen
Danmark**

Distrikt Sønderjylland
Storegade 31, 1. Postbox 103
6200 Aabenraa. Tlf. 02 62 53 00

SKIFTER BIL

VOLVO

Konservering Restaurering
af papir, kort, tegninger

MARTIN DEGN PEDERSEN

Gråbrødregade 12

6760 Ribe . Tlf. 05 4 38 38

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK